

4033/32

GH. ADAMESCU

PROBLEMELE ACTUALE
ALE
ORTOGRAFIEI ROMÂNEȘTI

EXTRAS DIN „CONVORBIRI LITERARE”

EDIȚIUNEA II
Cu un *Adaos* cuprinzând
Regulele ortografiei românești și un *Glosar*

ATELIERELE GRAFICE
SOCEC & Co. S. A.
BUCUREȘTI 1932

Prețul 25 Lei

BIBLIOTECA
FUNDATIVNEI
UNIVERSITATE
CAROL I.

Nº Curent. 59693 Format.....

Nº Inventar. A. 33395 Anul.....

Sectia Depozit IV Rostul.....

Inu. A. 33.395

GH. ADAMESCU

PROBLEMELE ACTUALE
ALE
ORTOGRAFIEI ROMÂNEȘTI

EXTRAS DIN
„CONVORBIRI LITERARE“

58309

ATELIERELE GRAFICE
SOCEC & Co., S. A.
BUCUREȘTI, 1951

888.88.A.1500

1956

59693
58309

B.C.U. Bucuresti

C58309

PROBLEMELE ACTUALE

ALE

ORTOGRAFIEI ROMÂNEȘTI

Cea mai recentă definiție a *ortografiei* este cea admisă de Academia franceză, după propunerea lui Abel Hermant: „manière correcte d'écrire un mot“. E scurtă, dar destul de vagă, fiindcă lasă neexplicat cuvântul „correcte“, acesta nefiind ceva *absolut*, ci foarte *relativ*, legat de anume reguli care sunt valabile un timp și apoi nu mai sunt.

E vorba deci de *regule* pe cari trebuie să le învețe cel ce vrea să scrie *corect* și pe cari trebuie să le formuleze cineva și mai e nevoie de cineva să le impuie. Primul oficiu îl fac Academiiile, și al doilea e făcut de autoritățile de stat prin școli și administrație.

La noi problema întregă a ortografiei s'a pus în momentul în care diferiți scriitori au încercat a scrie românește cu *litere latine*.

Aceștia au lucrat la început fără nici o normă, luând ca model sau grafia ungurească sau pe cea germană, mai rar pe cea italiană; mai târziu au căutat să fixeze principii generale și au căzut toți într'o mare eroare, care a împiedecat buna rezolvare a chestiunii scrierii cu litere latine. Ei au voit să facă în același timp două lucruri: să fixeze *scrierea* cu litere latine, să fixeze *limba literară*. Cei mai mulți credeau că înfățișarea în scris a cuvintelor trebuie să dea numaidecât idee de originea lor (era principiul *etimologic*), unii se socotiau îndreptățiți ca, îndată ce află că un cuvânt nu este latin, să-l înlăture și să puie altul în loc, format de ei. Mai rău decât toate a fost faptul că toți aceștia—deși porniau dela câteva idei comune—nu se puteau înțelege în aplicarea lor: astfel că dela 1780 până la 1880 am numărat 41 de sisteme ortografice, cu înfățișările cele mai bizare.

De unde veniã dificultatea?

Alfabetul cirilic, simplificat de Heliade și alți câțiva după el, are exact atâtea semne câte sunete are și limba românească; erã din acest punct de vedere, excelent; dar multe și puternice motive impuneau pãrãsirea lui. Erã, în primul rând, motivul moral: conștiința latinității noastre cereã un alfabet latin; al doilea un motiv practic: chiar țãrile cu limbi de origine slavonã îl adoptase mai înainte sau se pregãteau s'o facã în epoca aceea și pornirea aceasta deveniã din ce în ce mai puternicã; — l-au adoptat și Germanii, iar în epoca noastrã vedem cã-l adoptã și Turcii. Indiscutabil cã urmã sã-l adoptãm și noi. Dar cum sã notãm sunetele cari nu aveau litere latine corespunzãtoare?

Problema aceastã și-o pusese toate țãrile cari adoptase alfabetul latin, dar acolo nu se amestecase cu problema purificãrii sau a fixãrii limbii literare; de aceea a mers mai ușor, în genere au început cu ortografii fonetice și mai târziu, când limba vorbitã s'a modificat, limba scrisã a pãstrat forma anterioarã și de aceea s'a dezvoltat ortografia așã zisã *etimologicã*.

Aspectul acesta a înșelat pe cei mai mulți din autorii de ortografiei românești și i-a îndemnat sã creeze sisteme asemãnãtoare cu cel englez și cel francez. Ei uitau cã complicațiile ortografice ale acestor douã limbi vin din imposibilitatea de a se pãstrã un continuu raport între evoluția limbii vorbite și între notarea în scris a acestei evoluții.

Ai noștri voiau sã arate prin scris etimologia cuvântului.

Dar pânã unde sã meargã cu reproducerea formelor vechi? Sã ție seamã de schimbarea sunetelor sau nu? De exemplu, dacã am sã scriu vorba *soare*, știu cã vine din lat. *solem* observ cã s'a modificat *o* în *oa* și *l* în *r*. Cum se va scrie? Unii au propus *sore*, alții *sole*. Cu timpul s'a rãrit numãrul acelorã cari voiau sã reprezinte în scris și sunete neexistente și problema s'a restrãns la reprezentarea sunetelor existente, scrise cu semnul latin corespunzãtor (de ex.: *mergu* care vine din *mergo*) sau scrise cu *semnul sunetului primitiv*, când s'a modificat (de ex.: *quare* din *qualem*, *laudandu* din *laudando*). Chiar aceastã nouã fazã a evoluției sistemelor ortografice e plinã de dificultãți, cãci nu se poate așã de ușor stabili care este în unele cazuri — sunetul *primitiv*, de ex.: *vãd* reprezintã pe

clasicul *video*, dar nu se potrivește literă cu literă și deci va fi îndoială despre scrierea lui. *Videu* sau *vidiu* ar fi fost o deformare exagerată, atunci s'a scris: *vedu*.

În felul acesta s'a ajuns în 1880 la un principiu care s'a părut minunat multora: *etimologism înlăuntrul limbii române*; adică: dacă un sunet latin s'a păstrat ori s'a schimbat în altul care există în alfabetul latin, se scrie cu semnul corespunzător, ex.

<i>talem</i>	a devenit	<i>tare</i> ;	scriem	așa:	<i>tare</i> ,
<i>pono</i>	"	"	<i>pun(u)</i> ;	scriem:	<i>ponu</i>
<i>expolo</i>	"	"	<i>sbor(u)</i> ;	"	<i>sboru</i> ;

dacă s'a schimbat într'un sunet care nu are semn în limba latină, se vor combina litere latine, de ex. *scio* a dat *știu*, se va scrie *sciu*, ori se vor pune semne diacritice, de ex.: *dico* a dat *zic*, se va scrie *ȃicu*.

Simplu la prima vedere, acest sistem a dat naștere la multe dificultăți în aplicare și cei mai în vârstă dintre noi își amintesc de ele: trebuia în fiecare clipă să te gândești dacă cuvântul pe care vrei să-l scrii are sau nu, în limba română, un corespunzător cu un sunet primitiv și trebuia să ții socoteală și de neologisme.

Aveai să scrii: *zic*. Trebuia să pui la fine *ȃ*, lucru ușor, dar mai greu era pentru *z*, fiindcă ortografia aceea permitea să scrii și cu *z*, cum ar fi *zid*. Deci trebuia să-ți vie în minte *dicțiune*, *dicționar*, ca să știi că *zic* trebuie scris *ȃicu*.

Această căutare era o mare dificultate, fiindcă ea îndemna pe mulți, când nu-și aminteau cuvântul corespunzător necesar, să scrie cu semnul primitiv, fără să mai caute. Așa am văzut atunci scriindu-se *ȃardavatu*, ș. a. tocmai precum se scria *Quostiqua* (= Costică) în vremea când există în ortografia noastră semnul *qu*.

Ortografia Academiei din 1881 a avut adversari chiar dela început și chiar între membrii Academiei. Ea s'a impus, însă, a devenit ortografie oficială, s'a învățat în școli și numai în 1890 a suferit o înfrângere: s'a suprimat *u* mut (sau scurt) dela finele cuvintelor; iar în 1904 a fost părăsită pentru o nouă sistemă, sub imperiul căreia ne găsim astăzi.

* * *

Ortografia actuală este întemeiată, în mare parte, pe acea întrebuintă de revista „Convorbiri Literare“, aceasta datorită

faptului că T. Maiorescu a fost mai ascultat cu ocaziunea discuțiilor din sânul Academiei în 1904.

Maiorescu discutase, în 1866, în întregul ei chestiunea ortografiei și arătase greșelile la cari se expuneau etimologiștii, dar combătuse și pe fonetiști. În raportul său din Academie din 1880 recunoaște că „necesitatea unei transacții în sensul fonetismului s'a accentuat tot mai mult“. În acest raport ca și în 1866, Maiorescu susține că sunetul *i* trebuie înlăturat din reprezentarea grafică și înlocuit totdeauna prin *ă*. Propunerea aceasta n'a fost primită.

De aceea Maiorescu nu mai revine asupra acestei propuneri, ci, în raportul din 1904, afirmă:

„Mișcarea semnalată prin ortografia Academiei din 1880 s'a accentuat de atunci înapoi în sensul unui fonetism din ce în ce mai pronunțat“.

Deci avem dreptul a zice că ortografia actuală are ca bază principiul fonetic. Ea este, firește, mult mai ușoară decât cele anterioare, dar nu rezolvă toate problemele de amănunt în aplicarea lui, și lasă multe întrebări deschise pentru cel ce vrea să scrie corect.

Examinarea acestor probleme va forma subiectul articolelor ce începem astăzi. Le vom cerceta cu toată obiectivitatea, având nu scopul de a impune o anumită părere, ci de a înfățișa toate elementele fiecărei probleme pentru a lăsa cititorului să-și formeze însuși o convingere. Reamintim că chestiunea acestei reforme, ci întregiri a ortografiei noastre a format obiectul de discuție în două congrese ale filologilor români (Cluj și Cernăuți), și apoi s'a început în sânul Academiei o serie de desbateri cari n'au ajuns încă la o încheiere.

1. Vocale plenisone și semisone

Începem cu această problemă, fiindcă ea apare, în ortografia actuală ca prima contradicție a principiului fonetic: fiecare semn să reprezinte un sunet.

Din latină noi avem 5 vocale: *a, e, i, o, u*. În românește mai avem două: *ă* și *î*; iar celelalte, afară de *a*, pot fi întregi sau scurtate; în total ne ar trebui 11 semne pentru cele 11 sunete. Iată-ne, dela început, în contradicție cu principiul,

căci noi scriem tot *e* și în *rece* și în *prea*, pe când vedem bine că sunt două sunete deosebite. Filologii le notează: *e* și *e*. Asemenea scriem: *ismă* și *iacl*, *tai* și *cine*; *om* și *oaste*, *ulm* și *umblu* și *au*.

Aceasta, din pricină că reforma din 1904 a renunțat la semnele *ı* și *ă*. Motivul a fost următorul: de vreme ce n'avem semne speciale pentru *e* și *o* jumătate, trebuie să le desființăm și pe cele pe cari le avem. Ar fi fost mai logic să introducem semne și pentru acestea, dar s'a socotit că n'ar fi fost practic căci ar fi făcut scrisul nostru mai complicat, mai plin de semne diacritice, când și așa avem destule. In genere publicul românesc a primit cu mulțumire această simplificare; dar trebuie să recunoaștem că pentru străinii cari învață românește e o mare dificultate și —trebuie să mai adăogăm— că și pentru lecțiile copiilor în prima clasă primară, mai ales cu metoda întrebuițat acum (învățarea scrierii odată cu citirea) este o dificultate destul de serioasă.

Iată exemple:

Scriem: <u>umblau</u>	și <u>a ur</u>	<u>ie</u> pure	și <u>i e</u>
<u>rău</u>	„ <u>ră ul</u>	<u>ied</u>	„ <u>vi e</u>
<u>haină</u>	„ <u>ha ină</u>	<u>mii</u>	„ <u>mi i e</u>
<u>băi</u>	„ <u>bă i ță</u>	<u>ghiorlan</u>	„ <u>aghi os</u>
<u>neam</u>	„ <u>ne acoperit</u>	<u>știucă</u>	„ <u>ști ută</u>
<u>bei</u>	„ <u>sle it</u>	<u>moină</u>	„ <u>oi ță</u>
<u>sua</u>	„ <u>stud ia</u>	<u>puică</u>	„ <u>pul șor</u>

Scriem: <u>sari</u>	și <u>sări</u>	<u>voci</u>	și <u>boci</u>
<u>căi</u>	„ <u>a se căi</u>	<u>noi</u>	„ <u>inoi</u>
<u>raci</u>	„ <u>răci</u>	<u>voi</u>	„ <u>a voi</u>

Pentru noi Români e ușor de făcut deosebirea, dar pentru străini? Știu ei dacă noi pronunțăm *mî|ere* sau *m|ie* re, când scriem tot așa: *mî|e*? Dar și pentru Români se pune aceeași întrebare când e vorba de cuvintele introduse de curând în limbă, termeni tehnici, etc., pe cari școlarii îi învață cu prilejul diferitelor materii și grosul cititorilor cari rămân numai cu cursul primar îi citește în ziare, în publicații administrative etc.

Cum va pronunța, chiar un Român:

<u>teatr</u>	sau <u>te atr</u> ?	<u>diurnă</u>	sau <u>di urnă</u> ?
<u>boreal</u>	„ <u>bore al</u> ?	<u>exploatare</u>	„ <u>explo atare</u> ?
<u>stearină</u>	„ <u>ste arină</u> ?	<u>idea</u>	„ <u>ide a</u> ?
<u>diapazon</u>	„ <u>di apazon</u> ?	<u>crează</u>	„ <u>cre ază</u> ?
<u>ieroglif</u>	„ <u>i eroglif</u> ?		

Iată o problemă serioasă și o problemă actuală. Reforma din 1904 nu s'a ocupat de ea decât numai în parte. Au fost două motive:

a) „Ortografia are să indice litera sonului, dar *nu și toate nuanțele de pronunțare ale lui*“.

b) Înălțurarea semnului $\sim$ pus la *i și u (î, ă)* e o „simplificare foarte importantă la învățarea cetirii și scrierii în școală și totdeodată mai apropiată de ortografia limbilor romanice“.

Totuș pentru cazul când *i și u* se află la sfârșit s'a decis să se întrebuițeze un accent grav spre a notă pe *i și u* întreg și accentuat.

tu auzi, dar el auzi	tu sui, dar el sui
tocmai „ a întocmi	morți, „ amorți
sau „ făcù	eu beau „ bău
nou „ făcù	eu lau „ el lău.

Să observăm că aici e vorba mai mult de *accentuare* nu de *nuanță* a sunetului, căci tot același semn se pune și la cuvinte ca acestea:

lăsă față de casa
aveà „ „ berea.

Adăugăm că, în practică, s'a întrebuițat același semn și în mijlocul cuvintelor pentru a face deosebiri în cazuri de *omografie*:

còpii și copii
sòlii „ solii

Urmează de aici că în reforma din 1904, nu există nici o preocupare pentru deosebirea unei vocale plenisone, de cea semisonă. Totuș ziariștii și scriitorii au simțit nevoia unei distincțiuni.

S'au propus două soluțiuni:

a) Trema deasupra uneia din vocale când este hiat (nu diftong).

b) Intercalarea unei, alte vocale, *e* sau *i*, când este hiat.

Exemple:

a)	b)	
idëa	ideea	ori ideia
rëal	reeal	reial
crëază	creează	creiază

Prima soluție pare curioasă, nouă, și se opune *tradiția* la primirea ei. A doua este o complicație inestetică prin scrierea atât de deasă a două vocale asemeni care ar da limbii noastre înfățișarea limbii olandeze sau flamande și, trebuie să adăugăm, falsifică pronunțarea, pentrucă nu se pronunță în realitate: *reéal* nici *creiază*, ci *re|al*, *cre|ază*.

Totuș această a doua soluție, mai rea decât prima, începe a fi adoptată mai ales de ziarști și prin aceasta dobândește oarecare popularitate.

Ce va face Academia?

Nu se poate ști cum va fi votul majorității. Dacă nu va voi nici să *inoveze*, adică să puie trema, nici să *completeze ce a fost în trecut*, adică să puie semn de scurtare și pe e (é) și pe o (ö) cum a fost pe i (î) și u (ü), nici să *capituleze* în fața unei deprinderi rele ce tinde a se răspândi, — atunci va păstră scrierea echivocă de azi, cu toate inconvenientele ei.

2. Scrierea sunetelor *ă* și *î*.

A doua problemă la vocale este scrierea celor două cari nu existau în latinește: *ă* și *î*.

Regula Academiei zice: *ă* se scrie cu un singur semn: *ă*, fără să ție seamă de nici o considerație de derivare sau de alt fel, deci: *bătut* (bate), *învăț* (înveți), *său*, *mă*, *văd* (vede).

Pentru celălalt sunet de care ne ocupăm avem două semne *â* și *î*. Primul se pune în corpul cuvintelor: *plâng*, *vânz* (vinde), *mormânt* (morminte), *sfânt* (sfinți), *tăcând*, *văzând*, *urând* (de la verbul *a ura*). Al doilea se pune la începutul vorbelor: *înger*, *încerc*, *îmi*, *îfi*. Dar adaugă: se pune și în mijloc în cuvintele compuse în cari la cele simple se vede a fi un *î*: *neîndurat* (îndurare), *preîntâmpinat* (întâmpinare), precum și la formele flexionare ale verbelor de conj. IV în *î*: a *urî*, *urînd*, *hotărîre*, *urît*, *coborîm*.

S'ar părea că problema este rezolvată, cel puțin pentru *ă*; dar dacă o cercetăm mai deaproape, vedem întâiu că deosebirea între *ă* și *î* nu este așa de bine fixată.

Ortografia „Convorbirilor Literare“ cereă să scrii *mână*, *când*. Astăzi chiar un autor ca d-l Iorga scrie *românești*. Unii Moldoveni pronunță *mînînc*. Unii scriu *mănăstire*, alții *mânăstire*,

pârâu sau pârâu
înraurit „ înraurit.

Dar, va zice cineva, aceasta nu e chestie de scriere, ci de pronunțare; așa este, dar legătura e destul de strânsă și va trebui ca să fie adoptată pronunțarea mai literară și care credem că e cea din Muntenia pentru cele mai multe cazuri.

Mărginindu-ne la *î*, vedem că aici greutatea stă în chiar felul scrierii, presupunând că pronunțarea corectă este stabilită și admisă.

Principiul stabilit este, fără îndoială, călcat: ai două semne pentru un același sunet. De alegerea lor decide:

- a) poziția sunetului
b) derivarea și flexiunea;

dar este și o excepție: *sînt* se scrie cu *u*: *sunt*. Această grafie, care modifică rostirea românească, este părăsită chiar de Dicționarul Academiei, în care se scrie *sânt*.

Eu cred că se impune să renunțăm la cele două semne și să alegem numai pe *î*. Cam așa e curentul general, așa scriu și unii filologi, unii istorici — adică savanți din diferite domenii.

Soluția aceasta întâmpină o dificultate: scrierea cuvântului *Român* și a derivatelor lui. Unii au zis că ar fi ceva barbar să scriem cu *î*, ceea ce ar lovi în tradiție. Dar sunt alții de alte păreri. D. Sextil Pușcariu a susținut într'un articol din „Convorbiri literare“ că tocmai grafia aceasta ar fi o dovadă mai mult pentru conservarea numelui de *roman*, fiindcă s'ar arăta că este vechiu, nu este o invenție savantă, că se supune la aceleași reguli ca și vorbe comune ca *mână*, *păgân*, ș. a.

Totuși, din punct de vedere practic, ca să nu se schimbe literele de pe peceți, clădiri, inscripții, etc. s'a socotit că e bine să se facă o excepție pentru grupa aceasta de cuvinte. Să se scrie *Român*, nu *Romîn*, etc.

Această soluție transacțională va fi, cred, unanim adoptată. Se va termina însă — sperăm — cu excepția scrierii lui *sunt*, *suntem*, redându-se cum se și pronunță: *sînt*, *sîntem*.

3. Scrierea sunetului a.

A reprezintă pe *a* curat în rădăcina cuvintelor :

ață, amar, ar, mare, lapte,

în terminarea substantivelor :

para, oca, mucava,

în terminarea verbelor :

era, luptam, săpai,

în formele articolelor:

buna, sora;

dar reprezintă și pe *a* format din combinație cu alt sunet, care — la o analiză fonetică — este și auzit:

ști^{ia} este în realitate ști^{ia}
sărăcia din sărăcie + *a* este: sărăci^{ia}

aci e format din diftongul *ia* ;

șase, șapte, șade, înfățișază

în loc de: șe^{ase} (șesime), șe^{apte} (septime) înfățișează (înfățișez),

aci e format din diftongul *ea* precedat de *ș*.

Deși Academia nu formulează nici o regulă în privința acestora, cred că uzul — și al Academiei și al publicului, a ajuns la stabilirea scrierii cu *a* în ambele cazuri, și când e un *a* curat, și când e unul format din *ea* sau *ia*.

Trebuie să notăm că sunt unii care scriu:

șe^{apte}, înfățișează

și mai ales șe^a, poate și pentru că li se pare că vorba șe^a ar fi prea scurtă, precum și:

sărăci^{ea}, poezie^a, vie^a.

E o soluție, dar ea introduce o literă în plus într'un

4. Scrierea sunetului e

Scrierea lui *e* aduce o serie de întrebări greu de deslegat și formează una din problemele cele mai acute ale ortografiei noastre. Nu mai vorbim despre deosebirea între *e întreg* și *e semison*, fiindcă ne-am ocupat de ea în § 1. Aci e vorba numai de *e întreg*.

Sistema din 1904 zice numai atât: „Sunetul *e* se scrie *e*: cere, merge, vede, verde, șade“.

Avem două feluri de *e*: *simplu* și *diftongat* în *ie*.

Nu e tot una *mere* și *miere*. Va trebui să se facă o distincțiune; dar până unde merge aceasta? Veți zice că în cuvintele de felul acesta nu poate fi îndoială: vom scrie

mere, pere, veri, leu,

pentrucă *e* precedat de consoanantă se aude *e* curat; dar vom scrie:

miere, piere, vierme,

căci tot *e* precedat de consoanantă sună *ie*. Regula ar fi ușoară, dar vedem adesea scris:

perim, meu, fer,

deci problema rămâne întreagă, mai ales dacă considerăm numărul foarte mare al cuvintelor cu *e* precedat de vocală:

bae, femec, vuet, sue, etc., etc,

În 1904, Academia, deși n'a dat o regulă în privința scrierii lui *e*, a pus totuși în glosar o sumă de exemple din cari rezultă că:

1) *e precedat de consoanantă, dacă se pronunță curat, se scrie simplu:*

ameșeală, antiteză, apoteoză, asemănă, avertiză, beșică
beznă, cortej, depeșă, desbrac, exemplu, lebede
orez, plesni, leu, repede

mare număr de cuvinte și susținătorii ei ar trebui, dacă ar voi să fie consecvenți, să scrie și:

acii*a*, ști*a*.

Intrebarea care se naște în legătură cu regula de care vorbim este alta: cum vom scrie în cazuri când pronunțarea șovăe între *ea* și *a*

seară	sau	sară	seamă	"	samă
seamănă	"	samănă	țeară	"	țară
searbăd	"	sarbăd	cracă	"	creacă
seacă	"	sacă	crangă	"	creangă

Aici soluțiunea nu e ușor de dat:

Dacă ar fi să ne luăm după etimologie, am vede*a*:

1) că în unele exemple forma cu *a* simplu e mai veche, iar forma cu *ea* e născută mai târziu:

latin. *exalbidus* > *sarbed* > *sarbăd* (searbăd),
ungur. *szám* > *samă* (seamă)

2) că în altele forma cu *ea* este veche:

latin. *sera* > *seară* (sară),
latin. *siminat* (p. *similat*) > *seamnă* > *seamănă* (samănă),
latin. *sicca* > *secă* > *seacă* (sacă),
latin. *terra* > *tiera* > *țeară* > (țară)

3) *cracă* este slavon:

krakŭ > *cracă*;

din aceasta s'au dezvoltat forme diferite în provinciile românești:

crangă în Muntenia (umblă cranga) pl. *crăngi*
creangă Moldova (pl. *crengi*) (cu crengile la pământ)
cleangă în Transilvania.

Examinând originea acestor cuvinte, vedem că pentru unele ar fi mai conform etimologiei să scrii cu *a*, pentru altele cu *ea*, dar uzul a încurcat lucrurile, din cauza forțelor cari lucrează la viața limbilor și nu se poate da nici o recomandare, iar Academia nu se arată dispusă să formuleze nici *ea*

vreuna. Limba noastră literară nu e fixată. Ea s'ar putea fixa, dar sunt filologi cari cred că nici nu ar fi bine să se fixeze căci existența formelor duble și triple dă un caracter particular limbii noastre: o mlădiere, o vioiciune care lipsește altor limbi mai bine organizate ca vocabular și ca gramatică.

De sigur că e mai literară forma *semeni*, *asemeni*, *seamă*, *aseamă*, dar pronunțarea moldovenească îi permite lui Eminescu să facă o o rimă impresionantă în „Luceafărul“:

Tu vrei un om să te socoți,
Cu ei să te *asemeni*,
Dar piară oameni cu toți
S'ar naște iarăși *oameni*.

De sigur e mai literar *seară*, dar Eminescu, luând forma moldovenească, poate face o rimă, altfel imposibilă:

Mai am un singur dor:
In liniștea *sării*
Să mă lăsați să mor
La marginea *mării*.

4. Scrierea sunetului *e*

Scrierea lui *e* aduce o serie de întrebări greu de deslegat și formează una din problemele cele mai acute ale ortografiei noastre. Nu mai vorbim despre deosebirea între *e întreg* și *e semison*, fiindcă ne-am ocupat de ea în § 1. Aci e vorba numai de *e întreg*.

Sistema din 1904 zice numai atât: „Sunetul *e* se scrie *e*: cere, merge, vede, verde, șade“.

Avem două feluri de *e*: *simplu* și *diftongat* în *ie*.

Nu e tot una *mere* și *mîere*. Va trebui să se facă o distincțiune; dar pînă unde merge aceasta? Veși zice că în cuvintele de felul acesta nu poate fi îndoială: vom scrie

mere, pere, veri, leu,

pentru că *e* precedat de consoanță se aude *e* curat; dar vom scrie:

miere, piere, vierme,

căci tot *e* precedat de consoanță sună *ie*. Regula ar fi ușoară, dar vedem adesea scris:

perim, meu, fer,

deci problema rămîne întreagă, mai ales dacă considerăm numărul foarte mare al cuvintelor cu *e* precedat de vocală:

bae, femea, vuet, sue, etc., etc,

În 1904, Academia, deși n'a dat o regulă în privința scrierii lui *e*, a pus totuși în glosar o sumă de exemple din cari rezultă că:

1) *e precedat de consoanță, dacă se pronunță curat, se scrie simplu:*

amejeală, antiteză, apoteoză, asemănă, avertiză, beșică
beznă, cortej, depeșă, desbrac, exemplu, lebede
orez, plesni, leu, repede

2) Dacă se pronunță diftongat în ie (ie), se scrie cu ambele litere:

biet, miel, pietre, piedecă, piele, piept, pieptene
 pierde, pierce, piersecă, pietrar, pieziș, vicți, vierme
 viers, viespe, a vieșui, viezure, fier, fierar
 fierb, fiere, miel, miercuri, mierlă, miez.

Ca excepție sunt:

meu, sberă.

Pentru e în hiat nu se vede nici o normă, ci numai o indicație, o înșirare de cuvinte și anume:

scris cu e

aer, alee, căesc, grăesc, voesc, cutreera, giuvaer, idee, opaș, poezie, treera

scris cu ie

aieva, băieți, baie, baieră, bătaie, boier, caier, caiet, cetățuie, ciocoiesc
 clăie, condeie, creier, cucuvaie, droaie, femeie, fluiet, gaie, greier,
 maiestate, momâie, muiere, odaie, oier, plăieș, poiene, proiect,
 râie, scaiete. scânteie, tăiere, tămâie, tigaie, văiera, voie, voievod

scris cu e

copie, gelozie, hârtie, martie, octombrie.

Dacă am voi totuși să căutăm oarecari norme, am găsi următoarea pentru o grupă de cuvinte din cele aflate în glosarul Academiei:

Se scrie cu ie, când flexiunea sau derivarea arată că în rădăcină este un i:

băieți	în raport	cu	băiat
bate	"	"	băiaș
bătaie	"	"	bătăiaș
ciocoiesc	"	"	ciocoiu
condeie	"	"	condeiu
femeie	"	"	femeiască
plăieș	"	"	plaiu
poiene	"	"	poiană
scaiete	"	"	scaiu
scânteie	"	"	a scânteia
tăiere	"	"	tăiat
tămâie	"	"	tămâiat
a se văiera	"	"	vai
odaie	"	"	odăiaș

Dar sunt o serie de cuvinte din cele trecute în Glosarul de care vorbim pentru cari nu există dovada existenței sau neexistenței în rădăcină a unui i. S'ar putea întrebă cineva

dacă nu este cazul să mergem mai departe decât în flexiune și derivare și să le găsim etimonul. Să cercăm și așa. Iată lista lor:

aieva < slav: ajavê
 baieră < italian: bavero
 boier < slav: boljarinû
 caier < * carium < caro, -ere
 caiet: Tiktin nu-i dă etimologia. Poate din fr. *cahier*; odinioară se zicea *caieu*.
 claiie < slav: kladnja
 creier < * crebrum < cerebrum
 cucuvaie poate grec: κουκουβάγια
 droaie: ?
 fluier: ?
 gaie < gavia
 greier < gryllus
 maiestate: se zice și majestate, e un neologism din *majestas* cu j pronunțat i.
 momâie: ?
 muiere < mulierem
 oier < oviarius < ovis
 proiect: prin franceză, dar schimbat sub influența latinului *proiectum*
 râie < aranea
 tîgaie < sârb-bulgar: tiganj
 voie < slav: volja
 voievod < slav: vojevoda

Aceeași observare pentru cele scrise în glosar *fără i*:

aer < aer. Pușcariu (Dic. Etim.) scrie *aier*
 alee: fr. allée
 cutreeră < contribuare. Pușcariu scrie: *cutreieră*
 giuvaer < turc: ğevahir
 idee: fr. idée
 opaie: nesigur. Tiktin scrie: *opaiț*
 poezie: fr. poesie
 treeră < tribulare. Pușcariu scrie: *treieră*.

Cum se vede, multe din acestea sunt etimologii nesigure sau din cele grele și discutabile, în orice caz imposibile de pus ca temei pentru o regulă ortografică, căci, dacă e vorba să cauți fiecare cuvânt în dicționar, atunci trebuie să aibă cineva în tot momentul dicționarul de consultat lângă sine. Știi că pentru ortografia franceză cel ce scrie e nevoit să facă așa, știi că unii autori francezi, din cei mari chiar, nu cunosc toate secretele ortografiei și toată grija rămâne corectorului (care acolo e un specialist în gramatică și ortografie) ca să puie lucrurile la punct. Dar asemenea situație nu e de dorit — și în orice caz e inadmisibil să ți-o crezi singur, când n'o ai produsă de împrejurări.

Firește, dacă ar voi să cerceteze cineva originea acestui diftong *ie*, ar găsi că are mai multe izvoare:

1. La unele avem aface cu un *e* latin (*e* scurt clasic sau deschis vulgar) care a dat în limbile romanice un *ie*:

fēl — rom. *fiere* fr. *fiel*
mēus — rom. *mieu* fr. *mien*

2. La altele avem un *l* latin, care, în anumite împrejurări, după trecerea prin *l* îmmuiat (păstrat încă la Macedoneni), s'a făcut *i*:

mulierem > *muiere*
molliare > *muiere* (din *muiare*)
familia > *femeie* (din *fămeaie*)

3. La altele un *j* slavon (semivocal):

vojevoda > *voievod*

sau un *lj* slavon:

volja > *voie*
boljarinŭ > *boier* (vechiu: *boiarin* și *boiar*)

4. La altele un *ie* din limba franceză:

cahier — *caiet*

5. La altele, un *e*, pus ca terminare în limba română, s'a întâlnit cu *i* din rădăcină și s'a format diftongul:

cuiu cuie.

6. În unele cazuri, dacă ne urcăm la originea cuvintelor nu găsim *ie*, ci vedem că el s'a dezvoltat mai târziu:

tiganj a dat *tigaiă* — *tigaie*

și în genere toate substantivele cari s'au terminat în *iă* au ajuns la *ie* și vechi și noi:

patriă — *patrie*, *viă* (vinea) — *vie*.

Este cu puțință ca un asemenea labirint să serve ca regulă ortografică?

Nu, desigur; deaceea zicem că nu avem regulă pentru scrierea lui *ie* sau *e*.

La rigoare din glosarul publicat de Academie în 1904 ar rezultă una lămurită:

La verbele de conj. IV cari au în rădăcina lor o vocală înaintea caracteristicii, formele cu *e* după această vocală se vor scrie cu *e* nu cu *ie*, deci:

a gră-i	gră-esc, gră-ești, gră-ește, etc.
vo-i	vo-esc
cro-i	cro-esc
a se că-i	că-esc
a sforă-i	sforă-esc
trebu-i	trebu-e
su-i	su-e

Sunt deci unele reguli, dar insuficiente și neformulate, deaceea la scrierea sunetului de care ne ocupăm, domnește cea mai mare anarhie.

Situațiunea aceasta trebuie să înceteze.

Care este soluțiunea problemei?

Sunt 3 soluțiuni posibile:

1. *Să nu se fie seamă de nici un fel de considerație gramaticală și să se scrie peste tot cu ie:*

suie, trebuie, baie, femeie, etc.

2. *Să nu se fie seamă de nici un fel de considerații gramaticale și să se scrie cu e punând ca regulă că orice e la început de silabă, afară de neologisme, se citește ie:*

sue, trebuie, cetățue, alee, bae, femee, etc.

3. *Să ții seamă de unele considerații gramaticale și să scrii uneori cu ie, alteori cu e.*

Soluțiunile cele simple n'au fost până acum admise de nimeni.

Congresul filologilor, deși propunerea pentru soluția a doua a fost prezentată de mine, a admis pe a treia, punând ca normă felul hiatului:

<i>ue</i> se va scrie cu <i>i</i>	spuie trebuie suie îngăduie locuiesc	<i>ăe</i> se va scrie cu <i>i</i>	măiestru plăieși creier greier femeie scânteie
<i>oe</i> " " " " "	croiesc	<i>oe</i> " " " " "	boier voievod
<i>ie</i> " " " " "	frăie brăie	<i>oae</i> " " " " "	ploaie gunoaie
<i>ae</i> " " " " "	aiëvea baie păraie	<i>âc</i> " " " " "	tămâie
		<i>uc</i> " " " " "	buiestru

Neologismele *alee*, *idee* se vor scrie fără *i*.

În realitate regulile acestea se reduc la una: *se va scrie totdeauna cu ie, afară de neologisme.*

Sub această formă cred că regula are sorți de izbândă.

* * *

Mai este chestia lui *e* inițial.

Deciziunea din 1904 nu vorbește, în șirul regulilor, de acest caz, dar în Glosar găsim exemplele următoare:

1) cu *e*

echivalent, ecuație, ecuator, elogiu, epeoc, erezie, exact, exces, exemplu
exil, expoziție, extrem

2) cu *e*

el, ea, este, eu

3) cu *ie*

iederă, ied, iepure, ieri, iernă, iertare, ieși, ieftin, iele, iesle, iezuit

Regula care se scoate de aci este:

a) În neologisme *e* inițial se scrie *e*, fiindcă așa se pronunță. Excepție face: *iezuیت* pentrucă aci se pronunță și în latinește cu *i*: *Iesus*.

b) În toate cuvintele celelalte vechi se scrie cu *ie*, fie că sunt latine, unde se explică printr'o serie de schimbări fonetice, fie că sunt slavone ori turcești, unde se explică prin faptul că așa se pronunță în limba de unde s'au luat.

c) Excepție fac pronumele personale și formele verbului *a fi*, cari se scriu fără *i*: el, eu, este, eră.

Aci se impune o observație de natură mai generală. Nu vreau să caut nod în papură și să-mi fac mie însumi o obi-

ecjiune, dar sunt dator, într'o discuție științifică, să spun tot adevărul așa cum îl văd eu.

Am făcut — și s'a făcut de cei mai mulți — în stabilirea unei regule ortografice, deosebirea între *neologisme* și *cuvinte vechi*. Ce sunt neologismele?

Răspunsul se pare foarte ușor. *Neologismele sunt cuvinte noi* introduse în limbă. Dar ne întrebăm: cât timp ține *noutatea* unui cuvânt? Nu cumva devine odată și el *vechiu* prin faptul că a trăit în limbă o sută de ani, față de altul care abia a venit? Există o linie de demarcație cronologică? Până la ce dată un cuvânt e vechiu și dela ce dată un cuvânt e nou? Să luăm exemple: Cuvântul *popor* e vechiu sau nou? Cuvântul *liber* e vechiu sau nou? *Plug* e vechiu sau nou? Dar: *prefect*, *elev*, *clasă*? Poate răspunde un om cu o cultură mărginită la cursul primar sau la cursul inferior de liceu? Și noi trebuie să facem o sistemă ortografică pe care s'o poată aplica toți cei din categoria aceasta; altfel scrierea corectă ar fi rezervată specialiștilor, căci să nu ne facem iluzii: chiar un om cu cultură universitară în specialități diferite (medicină, drept, etc. etc.) nu e ținut să cunoască istoria limbii și istoria fiecărui cuvânt pe care e obligat să-l scrie.

Atunci să schimbăm definiția neologismului? Propuneă cineva așa: Cuvântul pe care tu l-ai primit dela părinți și l-ai spus de când erai copil e *vechiu*; cel pe care l-ai învățat la școală e *nou*. Dar gândiți-vă la nomenclatura administrativă introdusă în 1864. Cuvintele acelea au fost noi pentru oamenii în vârstă dela 20 ani în sus pe atunci, dar pentru copiii lor? Luați un copil din cursul inferior (poate și din cel superior) de liceu și întrebați-l dacă *elev*, *enorm*, *estetic*, *proiect*, *aer*, *profesor*, *caet*, *gêlos*... sunt vechi sau noi. Va ști el să răspundă?

Un tânăr francez din aceeași categorie va ști să-ți spună dacă *fragile*, *fraternel*, *description*, *statue* sunt cuvinte vechi sau noi?

Cred că răspunsul e negativ și pentru unul și pentru altul.

Alții propun pentru a fi mai preciși, să zicem: *cuvinte savante*. Dar Doamne, ferește! ce s'ar alege de o regulă ortografică formulată cu expresia aceasta? Trebuie să fii savant ca să înțelegi ce e *creion*, *copist*, *agent*, *elev*, *etern* (Rică Venturiano zice: „*pentru eternitate și per tujur*“), *etaj*, *explic*, etc.?

Atunci riscăm ca regula să o aplice numai la termenii *tehnici* științifici. Dar oare mai sunt unii din aceștia „savanți”? Când copilul a zis și a scris dela clasa a treia primară: *subiect, predicat, propoziție, frază, compoziție, rezumat*, ș. a., le mai poate aplica epitetul care să-l lămurească la aplicarea regulilor ortografice? Ce faci cu atâți elevi și profesori și scriitori, cari zic *iepoacă, ierai, ieleo, iepopeie, iepic*, cari știu ce este un *iepure* și ce este o *epură*, dar zic *iepură*?

Pentru toate aceste motive, mă îndoiesc foarte mult de buna întrebuintare a unei reguli ortografice care ar stabili anume ceva deosebit pentru *neologisme*.

E trist, dar trebuie s'o spunem: e necesar să *scriem corect* (măcar că aceasta poate fi chestie de sistemă), e mai necesar să *vorbim corect* (și aceasta e chestie numai de un simț special).

.....

Și acum să trecem mai departe.

Pentru scrierea lui *e* este și cazul când e precedat de *ch, gh*. După dispozițiile din 1904 nu se dă o regulă, ci numai indicații de cuvinte:

- 1) burghez, ghem, ghețar, înghețã.
- 2) muchie, strechie, unghie.
- 3) cheie, chel, cheltueală, chem, cheotoare, cheștiune, ochelari.

Deși cu ezitări, se pare că înclină spre o scriere uniformă numai cu *e* singur fără *i*:

ghem, chem, etc.

Cele trei cuvinte cu *i* sunt dintre acelea cari au pronunțare dublă: *strechie, unghie* față de *streche, unghe, multe veghe*.

Eminescu zice:

Făclie de *veghe* pe umezi morminte...

Grigore Alexandrescu:

In *unghi* (plural dela *unghe*) ascuțite țineã o femeie.

Se zice și *roche* și *rochie*.

Eminescu:

Ca dovadă de ce suflet stă sub piepșii unei *rochii*.

Vocala *e* se desvoltă și în diftongul *ea*. Scrierea acestuia prezintă dificultăți în câteva cazuri:

a) Sufixul: *ean*.

Sufixul *ean* este de proveniență slavonă și arată: *originea după localitate*:

Olt-ean	Focșan-ean
Brăil-ean	Craiov-ean
Nemț-ean	Sătmăr-ean
Bucureșt-ean	Câmpulung-ean

În cazuri ca acestea nu este îndoială în privința modului cum trebuie scris, dar în altele este:

Cum se scrie:

Ieșean sau Ieșan
Fălci-ean sau Fălci-an ?

Cred că putem formulă o regulă:

Dacă grupul *ea* din sufixul *ean* e precedat de *i*, atunci se reduce la *a*; deci:

Vaslui-an	Fălci-an
Tecuci-an	Orhei-an
Dorohoi-an	

Dacă grupul *ea* din sufixul *ean* e precedat de *ș* sau *j* se reduce la *a*, deci:

Ieș-an	Călărăș-an
Argeș-an	Huș-an
Gorj-an	Cluj-an
Orăș-an	Almăj-an

Altfel, se scrie: *ean*.

b) Sufixul: *eală*.

Academia în 1904 cerea să se scrie cu *e* toate vorbele cu acest sufix.

Să aplicăm acest sufix la diferite categorii de vorbe și vom vedea că pronunțarea nu e uniformă:

pole i eală	sfârș i eală	iuț i eală
făgădu i eală	linguș i eală	primen i eală
cro i eală	obloj i eală	trânt i eală
spo i eală	zăpuș i eală	
	tânj i eală	

se pronunță:

poleială   sfârșală   iuțeală

De aici se poate scoate regula:

— dacă e precedat de *consonantă* (afară de *ș, j*), se va scrie: *eală*.

— dacă e precedat de *vocală* se va scrie *-ială*.

— dacă e precedat de *consonantele ș, j*, se va scrie *a*.

c) Diftongul *ea* în forme verbale:

vorb-ească
spor-ească
șopt-ească
iuț-ească

alcătu-ească
păcătu-ească
secătu-ească

obloj-ească
sfârș-ească
tânj-ească

urmează aceeași regulă:

vorbească

alcătuiască

oblojască.

Formele populare, în unele regiuni, ne prezintă transformarea în *ia* (p. ea) la verbe de conjugarea IV:

vorbiască — ceea ce explică palatalizarea în: vorghiască;

în altele transformarea în *a* și în caz când precede ț:

simțască.

d) O problemă care a făcut să curgă multă cerneală a fost scrierea diftongului *ea* în concurență cu *ia* la imperfectul verbelor de conj. IV.

Academia stabilește în 1904:

Terminațiunea persoanei a 3-a a imperfectului verbelor în *e* și *ea* se scrie cu *ea* la singular și cu *eau* la plural:

el vedea, ei vedeau
el mergea, ei mergeau

iar:

Terminațiunea pers. a 3-a a imperfectului verbelor terminate în *i* și *î* se scrie cu *ia* la singular și cu *iau* la plural:

el săria   ei săriau
el coboria   ei coboriau¹⁾

Pentru acest mod de a vedea sunt două argumente:

a) regularitatea gramaticală:

scriind: *săria*, știi că verbul e de conj. IV;

b) existența în graiu popular a acestei forme cu *i*.

Numai *vorbia* poate explica palatalizarea în *vorghia*.

¹⁾ E curios că după formularea regulei, se pune la exemple numai două verbe terminate în *i*, dar niciunul terminat în *î*.

Argumentul contrar este:

se falsifică pronunțarea.

Deaceea unii filologi, cer să stabilim și aici o scriere fonetică și regula ar fi aceasta:

În terminările imperfectului verbelor¹⁾, diftongul format din caracteristica infinitivului și din terminările persoanelor se va scrie:

cu *ea* dacă e precedat de o consonantă,

cu *ia* dacă e precedat de o vocală,

cu *a* dacă e de conjugarea IV în *i*;

a) tăcea	mergea	iubea
vedea	zicea	sărea
	făcea	veneă
b) făgăduia	c) cobora	
croia	dobora	
biciuia	ura ²⁾	

* * *

O problemă de ordin secundar privitoare la *e* este în scrierea termenilor câtorva cuvinte cari se scriu uneori cu *e* alteori cu *ă*:

origine sau origină.
politețe sau politeță.

Ambele scrieri sunt posibile, dar, ca să ne exprimăm mai corect, trebuie să ținem seama de unde vine cuvântul și să deosebim neologismele de cuvintele vechi.

Cele vechi se scriu cu *e*, fiindcă așa este mai deasă pronunțarea:

tinerete
bătrânețe
blândețe

și așa a fost, fiindcă vin direct din latinește cu sufixul *-ities*.

Neologismele se iau după franțuzește.

Cuvintele terminate în *e* au dat românește vorbe terminate în *ă* și deaceea:

acurateță
politeță
stricteță
naturaleță

¹⁾ Se înțelege că verbele de conj. I sunt scoase din cauză, ele ne-având diftong, afară de rari excepții: a se aciua—aciua.

²⁾ Aceasta se confundă cu *ura* dela verbul *a ura* conj. I.

5. Scrierea vocalei *i*.

Vocala *i* se scrie cu un singur semn, fie întreagă fie semisonă, ba chiar când este un simplu semn grafic (cum este în scrierea *gh* și *ch*, despre care vom vorbi la timp).

În 1904 Academia stabilind această regulă, a făcut excepție pentru *i* final plenison și accentuat, notându-l cu un accent grav:

a auzi, a dormi, a lovi, el sui, aci.

(Despre acestea vom vorbi la timp, tratând chestia generală a accentului).

Incepând a se tipări Dicționarul Academiei, autorii au admis — contra regulilor — un *î* în câteva cazuri, ca să împiedece greșeli de cetire:

a) la scrierea câtorva omografe:

hăina (substantiv) și haină (adjectiv)
vier (porc) și vier (ingrijitor de vie)
mia (forma fem. dela miel) și mie (numeral mie articulat)

dispoziție foarte îndreptățită;

b) la câteva cuvinte unde e numai semn grafic:

vecinic (și ar fi putut adăuga, și pentru evitarea confuziei între omografe: *vecinică* [vecin] și *vecinică* [vecinic])

obicinuit

pacinic

c) la *i* semison (sau șoptit) în mijlocul cuvintelor compuse ca:

câțiva orice
oareșicare

cincisprezece
nicidecum

Mai târziu aceste distincțiuni s'au părăsit, înlocuindu-se la punctul *b* grupul *ci* cu *ș* ¹⁾:

pașnic   veșnic   obișnuit

iar la celelalte lăsând să subsiste posibilitatea de confuzie, care — însă — drept vorbind, e numai la punctul *a*.

Congresul filologilor n'a propus nici o schimbare în privința lui *i*, lăsând să fie scris totdeauna cu punct, dar s'a ocupat cu cazul special al grupului *și*.

Academia în 1904 — în glosar, nu în regule — a stabilit că, la cuvintele terminate cu *și*, *i* să fie numai semn al pluralului, iar singularul să se scrie fără *i*, adică:

acelaș aceiași
aceeaș aceleași
acelciaș aceloraiși

deci adverbele, fiind invariabile, se vor scrie fără *i*:

totuș   acuș   iarăș

precum și verbul auxiliar:

aș.

Congresul a cerut să se înlătore această regulă, care se bazează și pe o eroare filologică.

Grupul *și* este cuvântul latin *sic*, devenit în românește conjuncțiune și adverb:

Ion și Vasile...
A și venit.

Ca adverb a luat uneori sensul de întărire, de preciziune adăugându-se la finele altor cuvinte, mai ales pronume și adverbe:

același   cevași
aceeași   undevași
   cinevași.

¹⁾ La câteva cuvinte pronunțarea nu corespunde cu scrierea și mai ales se pierde legătura între derivate și primitive:

pace — paci-nic
veci — veci-nic.

Totuș schimbarea lui *ci* cu *ș* se îndreptățește prin faptul că găsim unele cuvinte slavone trecute în românește cu o schimbare identică:

počita   poștă.

Unii asemenea schimbări se datoresc probabil și cele două forme ale localității *Reșița* și *Reșița*, cum și numele mănăstirii *Rișca* (Rășca). Mă gândesc numai că va trebui ca și numele proprii ca *Velicico* să le schimbăm în *Velișco*.

Deaceea nu se poate socoti că *i* este semn al pluralului în cuvintele acestea, cum e în:

urias	uriasi
codaș	codași
laș	lași
păgubaș	păgubași.

Cu drept cuvânt, Congresul a cerut ca în asemenea cuvinte să se scrie cu *i*, dar pentru auxiliar a menținut scrierea aș, deoarece etimologia acestei forme este încă nesigură și nu putem afirma dacă la origine avem sau nu un *i*.

Rămâne deci să se scrie *i* și când este *plenison-aton*:

alli	aștri	efendi
------	-------	--------

și când este *plenison — intonat*:

auzi	zi
------	----

și când este *semison*

albi	buni.
------	-------

Regula este clară, deși aplicarea ei dă naștere la confuziuni:

a auzi	tu auzi
a voi	voi

dar confuziunea devine mai mare pentru cazurile în cari avem un *i* în rădăcină și facem forma articulată:

alb	albi	albi
fag	fagi	fagii.

Acest al doilea *i* este foarte justificat din punct de vedere gramatical, dar ca fonetism este dubios și va fi greu să-l menținem, dacă vom continua să nu deosebim pe *i* întreg de *i* semison, căci în realitate avem un *i* întreg și altul semison:

albi.

De sigur că *i* final în acest exemplu e mai puțin de jumătate și deaceea străinii nu-l prind bine cu urechia lor, cum nu prind nici pe *i* final la unele cuvinte nearticulate. Câte firme nu au scris:

vinur pentru: vinuri!

Să comparăm cuvântul *âlbii* cu *albii* plural de *albiu* și cu *âlbii* și vom vedea că există o nuanță de deosebire între *i* semison următor unui *i* tonic și *i* semison depărtat de silaba accentuată.

Vom scrie deci cu doi *i* și la substantive nearticulate

(unei) soții (ca și sóții)

și la verbe

fii

și la substantive articulate

văii

deci și :

codrii față de codri
socrii " " socri

pe când verbele

aflii, umblii

vor avea un singur *i*.

Pe mulți îi încurcă puținele substantive unde se cere să scriem cu trei *i*; dar este imposibil a renunța la această grafie fiindcă ar fi o uitare desăvârșită a gramaticii:

copi-l	plur.	copi-i	plur.	articulat	copi-i-i
fi-u	"	fi-i	"		fi-i-i
zapci-u	"	zapci-i	"		zapci-i-i

și s'ar produce confuzii glumețe: dacă scrii *copii* (plural articulat) trebuie să scrii *copi* (plural nearticulat) și *fi* și *zapci*... etc.

Știu că se ridică o întrebare: de ce nu aplicăm același tratament și la genitivul articulat al substantivelor feminine cu *i* în rădăcină înaintea terminării *e*?

De ce dela	vie	nu scriem	vi-i-i	(viii)? *
	pălărie		pălări-i-i	(pălării)?
	solie		soli-i-i	(soliii)?
	vecie		veci-i-i	(veciii)?
	robie		robi-i-i	(robiii)?

Dacă dăm răspuns că ar fi neestetic, ni se replică, firește, că tot așa de neestetic e și la cuvintele de categoria de mai sus. Dar este alt răspuns mai serios:

La cuvintele din prima categorie (*copiii*), scriem așa fiindcă cere gramatica și *n'avem ce face* ca să evităm șirul lung al celor *trei i*, apoi cuvintele la cari se aplică acest tratament sunt foarte puține, pe când cele cu *trei i* la genitiv sunt multe.

Sunt unii filologi cari înlătură acest neestetic șir de *i* dela genitiv prin faptul că cer ca peste tot să se scrie la

*) Dar scriem: *viii și morșii* („când ar veni *viii* și *morșii*“).

genitivul feminin *ei*, fără să se ție socoteala de forma nearticulată. Adică să se scrie:

precum: (unei)	<i>mese</i>	(articulat)	<i>mesei</i>	tot așa: (unei)	<i>cărți</i> :	<i>cărței</i>
"	"	<i>case</i>	"	<i>casei</i>	"	<i>părți</i> <i>părței</i>
"	"	<i>sobe</i>	"	<i>sobei</i>	"	<i>legi</i> <i>legei</i>

și atunci e natural să scrie:

viei, liuiei, robiei.

Mărturisesc că această soluțiune, de și falsifică desvoltarea istorică a acestei forme gramaticale și pronunțarea generală, s'ar putea adopta, fiindcă simplifică foarte mult chestiunea și va ușura și învățătura elevilor în această privință.

Azi regula zice că articolul la cazul de care ne ocupăm este *i* și îl așezăm la finele formei nearticulate: Dacă zicem: unei *case*, unei *mese*, unei *table*, unei *școale*, va trebui să zicem și să scriem: *casei*, *mesei*, *tablei*, *școalei*; iar dacă zicem: unei *părți*, unei *țări*, unei *porți*, va trebui să zicem și să scriem: *părții*, *țării*, *porții*. În cazul când s'ar adopta nouă soluțiune, n'ar mai fi nevoie de a-ți aminti forma nearticulată când ai să scrii pe cea articulată, mai ales că în Moldova se pronunță cu *i* multe cuvinte cari în Muntenia (și în limba literară) se pronunță și se scriu cu *e*: *silinți*, *voinți*, *științi*, etc.

La aceste Academii de științi a Zânei Vineri (Eminescu)

și elevul nu știe care e forma nearticulată *corectă*. Poate că silindu-l a scrie: *silinței*, *ființei*, etc., l-ai deprinde cu timpul (dat fiind raportul firese între forma articulată și cea nearticulată) să scrie și: (unei) *silințe*, *ființe*, etc. Văd o singură obiecțiune: Sunt un număr de substantive cu forme duble: (școală) — *școale* și *școli*, (coală) — *coale* și *coli*, (boală) — *boale* și *boli*, etc. Cum va ști elevul (sau mai târziu cel cu slabă cultură) să aplice forma de articol *ei*? Va scrie *școliei* (gândindu-se la forma nearticulată *școli*)? Poate că aceasta e o presupunere gratuită și că va rezultă o influență a formei articulate asupra celei nearticulate și zicându-se forțat *școalei* se va uita forma *școli*, rămânând numai: *școale*, apoi singularul nearticulat ar influența asupra pluralului. Poate.

6. Scrierea vocalei *u*.

Scrierea lui *u* dă naștere la multe probleme speciale.

O mică reamintire a evoluției ortografiei noastre.

În alfabetul cirilic erau semne deosebite pentru *u* întreg și *u* semison și pentru *u* zis mut: ъ sau ѳ (întreg), ѱ (semison și mut de azi). S'a scris întâiu: оѡѡѡ ceeace arată că se citiă *u* întreg în ambele locuri; apoi s'a scris: оѡѡѡѡ, ceeace arată hotărît că al doilea *u* este deosebit de cel dîntâiu.

Am transcrie deci: *omulu*, *omulü*; asemenea оѡѡ și оѡѡѡ am transcrie: *omu* și *omü*.

În vechile texte *u* final care devine semison, dispăre cu încetul începând dela substantivele articulate: оѡѡѡ și mai târziu dela cele nearticulate: оѡ; dar, la acestea din urmă, multe texte păstrează pe ѡ: оѡѡѡ.

Vechea scriere mai aveă pentru *u* scurt când eră combinat cu vocala *i* un semn special: ю. Scriau:

ѡѡѡѡѡ, ѡѡѡѡ, ѡѡѡѡѡѡ.

Când s'a scris cu litere latine, fiindcă — cum am spus — ortografiștii noștri se gândiau nu numai la transcrierea semnelor cirilice cu latine, dar și la originea sau etimologia cuvintelor — au pus peste tot numai *u* întreg; alții mai târziu au pus *ü* și acesta a persistat multă vreme. Contra lui s'au dus lupte literare înverșunate. Alecsandri mai ales în „România literară“ a luptat contra lui; iar între ultimii apărători a fost Nicolae Quintescu în comunicarea sa: *U scurt amenințat cu decapitarea*.

Academia Română l-a primit în ortografia din 1881, apoi l-a scos în 1890.

Transformându-și sistemul în 1904, a soluționat și problema aceasta, scriind cu *u* fără nici un semn diacritic și pe *u* întreg (acru, bun) și pe cel *semison* (bou, erou, ou, nou) și pe *u* scurt când eră precedat de vocală (fiind scos încă din 1890 când eră precedat de consonantă): *teiu*, *roiu*, *altoiu*, *zăvoiu*, *vioiu*, *ochiu*, *voiu*.

7. Consonantele în genere.

În scrierea cu litere latine, cele mai multe consonante nu prezintă pentru limba noastră nici o dificultate; astfel:

b, d, l, m, n, p, r, t, v.

Deci, după sistema Academiei din 1904 se va scrie:

bun, drum, lup, murg, nun, par, rar, tot, vorbă

firește vorbim de limba literară, nu de forme provinciale ca *ghine* p. *bine*, *ghe* p. *de*, *dge* p. *de*, *ñari* p. *miere*, *chept* p. *piept*, *ghie* p. *vie*, etc.

Consonanta *f* la cuvintele românești vechi nu prezintă nici o dificultate, căci scriem: *foc*, *fac*, etc., ci numai la cele introduse de curând din limbi streine. Francezii au și *ph* pentru cele grecești. Noi am imitat pe Italiani și am renunțat la acest semn compus.

Exemple:

rom. <i>far</i>	ital. <i>faro</i>	fr. <i>phare</i>
„ <i>fariscu</i>	„ <i>fariseo</i>	„ <i>pharisien</i>
„ <i>farmacie</i>	„ <i>farmacia</i>	„ <i>pharmacie</i>

Rămâne chestia numelor proprii, cu a căror scriere ne vom ocupa într'un paragraf deosebit.

8. Scrierea consonantei *h*.

h este un sunet foarte interesant. Trebuie să spunem că el n'a fost moștenit din limba latină, căci el nu există în nici un cuvânt românesc de origine latină:

habere... avere... fr. avoir
haedus... ied sau ed.
hedera... ederă sau iederă fr. ierre, de unde lierre.
homo... om... fr. on.

El nu există nici în italianește, afară de 2-3 cuvinte împrumutate din turcește sau arăbește. Nu există în realitate nici în franțuzește, de și se scrie, căci el este în unele cuvinte *mut*:

homme, l'homme articulat ca și *ordre, l'ordre*;

în altele se zice că e *aspirat*, dar este o simplă aspirație care împiedică eliziunea vocalei când se articulează sau se pune înaintea un cuvânt cu care s'ar face legătură:

haricot: les haricots.

De aci urmează că, în cuvintele luate din franțuzește nu trebuie să scriem cu *h*:

<i>altere</i>	fr. <i>haltère</i>	
<i>armonică</i>	„ <i>harmonica</i>	
<i>armonie</i>	„ <i>harmonie</i>	ital. <i>armonia</i>
<i>oboe</i>	„ <i>hautbois</i>	„ <i>oboe</i>
<i>ebdomadar</i>	„ <i>hebdomadaire</i>	„ <i>ebdomadario</i>
<i>ebreu, coreu</i>	„ <i>hébreu</i>	„ <i>ebraico, ebreo</i>
<i>elice</i>	„ <i>hélice</i>	„ <i>elice</i>
<i>eliotrop</i>	„ <i>héliotrope</i>	„ <i>eliotropio</i>
<i>elenism</i>	„ <i>hellenisme</i>	„ <i>ellenico</i>
<i>Elveția</i>	„ <i>Helvétique</i>	
<i>emisferă</i>	„ <i>hémisphère</i>	„ <i>emisfero</i>
<i>ereditar</i>	„ <i>héréditaire</i>	„ <i>eredita</i>
<i>erezie</i>	„ <i>hérésie</i>	„ <i>eresia</i>
<i>erou</i>	„ <i>héros</i>	„ <i>erōe</i>
<i>ezitare</i>		„ <i>esitare</i>
<i>eterogen</i>		„ <i>eterogeneo</i>
<i>eteroclit</i>		„ <i>eteroclitio</i>
<i>exametru</i>		„ <i>esametro</i>
<i>omagiu</i>	„ <i>hommage</i>	„ <i>omaggio</i>
<i>omogen</i>	„ <i>homogène</i>	„ <i>omogeneo</i>
<i>omonim</i>	„ <i>homonyme</i>	„ <i>omonimo</i>
<i>orizon sau orizont</i>	„ <i>horizon</i>	„ <i>orizzonte</i>
<i>orologiu</i>	„ <i>horloge</i>	„ <i>orologio</i>
<i>oribil</i>	„ <i>horrible</i>	
<i>otel</i>	„ <i>hôtel</i>	
<i>umil</i>	„ <i>humile</i>	„ <i>umile</i>
<i>imn</i>	„ <i>hymne</i>	
<i>ipotecă</i>	„ <i>hypothèque</i>	„ <i>ipoteca</i>
<i>ipoteză</i>	„ <i>hypothèse</i>	„ <i>ipotesi</i>
<i>isterie</i>	„ <i>hystérie</i>	„ <i>isterico</i>

Deși unele sunt grecești, dar n'au venit direct din limba greacă la noi, ci din franțuzește sau unele din italienește, cu cari le-am alăturat. Pentru multe, deși forma ne aproprie de italiană, accentul ne îndreaptă spre franceză.

Vom scrie însă cu *h*:

hamac, fiindcă l-am luat prin scris și nu e cuvânt francez, ci e luat din limba Caraibilor;
handicap, fiindcă e luat din englezește, unde se scrie așa;
hangar, fiindcă l-am luat prin formă scrisă;
harangă, fiindcă e influențat de grecește;
harem, fiindcă e turcesc;
harpă (scris și *harfă*) fiindcă e germanul *harfe*, Heliade îl scria: *arpă*;
hazard, cuvânt arab (fr. *hazard*);
hecatombă, luat din grecește;
hectar, idem;
hectolitr, idem (acestea au nevoie de *h*, fiindcă-l întrebuițăm în prescurtare: *ha. hl*);
hegira, cuvânt arab (de și italienește: *egira*);
hidalgo, spaniol, scris așa.

Cuvintele științifice cu *h* se scriu de regulă cu *h*:

hemoglobină
hemostatic
horticultură
hiat

de și Italienii scriu: *emostatico* ș. a.

E întrebare dacă e bine să păstrăm pe *h* sau nu.

Mulți din oamenii noștri de știință sunt pentru afirmativă, eu înclin către procederea italiană și propun suprimarea lui *h*. Unele cuvinte de acestea au forme duble:

uilă și huilă (fr. bouille),
igienă și ligenă (ital. igiene)

dar *hienă* se scrie numai în acest fel, care se apropie de fr. *hyène*, nu de ital. *iena*. Aceasta arată, poate, o îndrumare în sensul părerii ce susțin.

Cuvintele vechi românești în cari trebuie păstrat *h* sunt:

turești: habar, hac, hagi, baham, haidamac, haide, haimana, hain,
hal, halal, halat, halcă, halva, hamal, hambar;
ungurești: hăbăuc, haită, hălădui, ham;
nemțești: hăcui, haltă;
grecești: hora;
rutene: hăd;
rusești: hahol (poreclă dată Rutenilor);
sârbo-bulgare: haiduc, haină;
interjecții, poate onomatopei: hai ! hăi ! hăis !

H mai este și semn grafic în unire cu *c* și *g*. Aci ajungem la un punct vulnerabil al ortografiei noastre.

Noi avem sunetele *č* și *ğ*, scrise așa în alfabetul filologic. Scrierea lor a prezentat în toate limbile, dificultăți mari și prea puține au adoptat forma simplă cu semnul diacritic. În cele mai multe limbi s'a rezolvat chestiunea prin grupări de litere:

Germanii: *tsch*   Englezii: *ch*   Francezii: *tch*
                  dj   *j*   *dj*

În scrierea cirilică se întrebuntau semnele speciale ч (чине, час) și ѱ (ѱинепе). Odată s'a propus de Pumnul scrierea cu *č* și *ğ*: *čine* (față de *cum*), *ağer* (față de *gură*), dar propunerea n'a fost admisă.

Noi am adoptat sistema italiană :

carro	față de	cena	car	față de	cer
collina		citta	corb		cine
cubo			cum		
gamba		gemere	gard		gem
golfo			golf		ginere
guardiano		giro	gură		

De aici consecința că pentru cazul când *c* și *g* sunt urmate de *e*, *i* și totuși nu se citesc *ĉ* și *ĝ* trebuie să se găsească altă notație și s'a adoptat tot cea italiană :

cherubimo	chem
chiave	chin
chitara	
ghetta	ungher
ghirlanda	ghimpe

Această scriere este în contradicție cu principiul fundamental al ortografiei noastre care cere ca *un semn* să aibă un *singur sunet* și aici prezența lui *h* nu are rolul pe care-l are când e singur.

Dar lucrul este intrat prea mult în uz și nu se mai poate schimbă.

9. Scrierea sunetelor s și z

Valoarea fonetică a semnului s a dat naștere la mari discuții și e una din problemele cele mai grele. Și în sânul Academiei Române părerile sunt împărțite.

Va trebui deci s'o examinăm în toate amănuntele ei, fără vreo idee preconcepută.

În cuvintele vechi românești, el are un singur sunet *indiscutabil*, dacă e medial intervocalic, initial urmat de vocală sau final precedat de vocală:

casă	scu	ros
laşă	sec	scos
afurisi	sac	pas
râsul	soc	sus

Constatarea se aplică și la cuvintele de origine latină și la cele de altă origine.

În ce privește pe s intervocalic, vedem că, în elementele latine, a dat numai s și niciodată z, ca în italiană sau franceză:

lat.	casa	rom.	casă	fr.	case	(z)	it.	casa	(z)
"	miser	"	measer	"	misérable	(z)	"	misero	(z)
"	resono	"	răsun	"	résonner	(z)			
"	vasa	"	vase	"	vase	(z)			
"	visare	"	visare						
"	resalio	"	răsar						

Tot un s s'a obținut și dintr'un x latin:

lat.	laxat	rom.	laşă
"	texere	"	țesere;

precum și din grupul *ns*:

lat.	consuo	rom.	cos(u)
"	densus	"	des(u)
"	mensa	"	masă
"	mensuro	"	mășor
"	pensat	"	pasă
"	pensatum	"	păsat
"	pinsare	"	pisare

Formele *dusei*, *măsei* sunt formațiuni alcătuite în lăuntru limbii românești.

Tot *s* cu acelaș sunet găsim și în cuvintele în cari avem în latinește *ss*:

ossuosus	osos
passer	pasăre
tussis	tuse.

Nu mai e nevoie să notăm aci că, dacă *s* este în latinește sau devine în românește urmat de *i*, atunci se face ș (chestiune care nu ne preocupă, fiind de altă natură și neprezentând nici o dificultate ortografică).

Un *s* intervocalic citit *z* se găsește numai în neologisme.

Sistema ortografică a Academiei din 1881 pune ca regulă:

„în neologisme *s* între două vocale se va citi *z*“

dar nu pune altă regulă pentru a deosebi pe *s* citit *s* de *s* citit *z*. În limbile unde există această valoare fonetică a lui *s* (=z), se cere ca în cazurile când se citește *s* să se scrie cu *ss*:

ital.	rosa și	rosso	fr.	rose și	rosse
	roseo			rosée	rossignol
	casa	cassa			
	caso	cassero			
		cassino.			

Ar fi fost logic să se introducă și la noi aceeași regulă și să se scrie:

rosă   pasiune

și, firește, să se aplice și la vechile cuvinte, deci:

lassă   passă   grassă

cum a fost într'o vreme în ortografia noastră.

O asemenea consecință s'a părut inadmisibilă, și Aca-

demia a renunțat la ea, în 1881, menținând duplicarea lui *s* numai la câteva cuvinte omofone:

rasă (de la *rad*) *rassă* (rasă de oameni)
și *rassă* (haină călugărească)
casă (de locuit) *cassă* (de bani)
masă (mobilă) *massă* (de materie).

Această excepție nu era justificată prin nimic, căci ar fi urmat să se distingă prin asemenea particularități de scris și alte cuvinte de același fel ca:

cer (bolta cerească), *cer* (verb), *cer* (copac)

cum făcea Heliade, care scria:

cer, queru, cerru.

Prin reforma din 1904 s'a renunțat la regula care dădea două valori fonetice semnului *s* și s'a scris:

vezi   *poezie*   *nazal*   *leziune*
mucezi   *engleză*
              fizică

rămânând ca *s* să fie întrebuințat la cuvinte ca

vasal
pasiune.

În congresul filologilor s'au ciocnit două păreri:

a) Majoritatea a fost pentru scrierea cu *z* în neologisme:

bază   *conciziune*   *preciza*

b) Minoritatea a fost pentru revenirea la scrierea cu *s* fără a se duplica în cazuri când se pronunță *s*:

basă   *concisiune*   *precisa*   *poesie.*

Nu știm cum va fi votul Academiei, fiindcă și în sânul ei se găsesc aceleași două curente, dar uzul stabilit nu printr'o greșită interpretare, ci prin aplicarea regulii din 1904 e prea puternic ca să se poată înlătura. Totuși, firește, o hotărîre a Academiei va trebui să fie ascultată.

Argumentele pentru adoptarea lui *s* cu sunet de *z* sunt:
E mai romanică scrierea aceasta, e mai civilizată și părăsirea ei ar fi o dovadă de lipsă de cultură din partea noastră.

Argumentele în contra sunt:

a) Limbile cari scriu pe *s* și pentru *z* au toate regule deosebite pentru cazul când *s* se citește *s*:

fr. *rose* și *rossé*

și asemenea complicație ortografică nu vor nici susținătorii părerii cu *s intervocalic* = *z*.

b) Scrierea cu *z* pentru *s intervocalic* pronunțat *z* nu este așa de extraordinară, deoarece chiar Francezii au câteva cuvinte scrise așa: *hazard*, *bazar*, *horizon*.¹⁾

Mai e o întrebare: se va aplica regula dublei valori fonetice a lui *s* și în cazul când este final? Atunci cum se va deosebi: *cas* (caz), *gas* (gaz), *ros* (roz) de *proces*, *bas*, *ros*?

Am expus ambele păreri, arătând motivele unora și ale altora pentru păstrarea regulii din 1904 și pentru înlăturarea ei; dar... să așteptăm ce se va decide.

*

Este însă altă chestiune secundară (dar foarte importantă), în care nu se poate aștepta: este greșita aplicare a regulii din 1904 în scrierea unor neologisme.

Unii scriu: <i>bazin</i>	în loc de	<i>basin</i>	fr. <i>bassin</i>
<i>dizertație</i>		<i>disertație</i>	<i>dissertation</i>
<i>dizident</i>		<i>disident</i>	<i>dissident</i>
<i>francmazon</i>		<i>francmason</i>	<i>francmaçon</i>
<i>furnizor</i>		<i>furnisor</i>	<i>fournisseur</i>
<i>viteză</i>		<i>vitesă</i>	<i>vitesse</i>
<i>seziune</i>		<i>sesiune</i>	<i>session</i>

O asemenea corupție a pronunțării și a scrierii este, în adevăr, o dovadă de lipsă de cultură.

Ba unii merg cu greșala până acolo că scriu cu *z* (și desigur chiar pronunță așa) și în cuvintele în cari *s* este precedat de o consonantă ori este inițial, în cuvinte ca:

zapă   *zoldat*   *zos*.

¹⁾ Dacă formulăm regula că în *neologisme* un *s intervocalic* se citește *z*, atunci cum vor scrie aceste cuvinte acei cari nu cunosc bine ortografia franceză? Vor fi îndemnați să scrie: *asardat*, *basar*, *orison*. Se poate admite?

Aceasta se întâmplă *mai rar* și anume în provinciile unde e o puternică influență germană, dar *foarte des* în cuvinte ca:

	fr. censeur	germ. zensor	lat. censor
concevent	consequent		consequentem
conzervator	conservateur		conservator
conzider	considérer		considero
conziliu	conseil (conseil pron. kongsseil)		consilium
conzistent	consistent		consisto
conzul	consul		consul
controverzatz	controverser		controversia
converzez	converser		conversatio
convulziune	convulsion		convulsio
inzist	insister		insisto
dispenzez	dispenser		
falz			falsus
inzult	insulte		
intenziv	intensif		
penziune	pension		
senz	sens		
senzație	sensation		
tranziție	transition		
subzista	subsister		

Asemenea grafii nu pot fi admise.

* * *

Ajungem acum la o problemă în care nu e vorba de a reveni asupra unei reguli stabilite, nici de a împiedeca o scriere evident greșită (legată și de pronunție), ci de a introduce acum, de a formula o regulă.

E vorba de *s urmat de una sau două consonante*. În privința aceasta e o adevărată *anarhie*.

Academia, în 1904, n'a pus nici o formulă, între regulile sale, privitoare la acest caz; dar din glosar rezultă oarecari norme:

a) grupele inițiale *is* + consoanță se scriu cu *z*:

izbândă	izbăvi	izbi
izbuti	izgoni	izmă
izvor	izvod	

b) cuvintele cari încep cu *des-* se scriu cu *s*:

desvolt	desbin	descurc
desbat	desnod	desdoesc
desfac	desgolesc	desleg
desmierd	despart	

c) cuvintele cari au sufixul *-ism* se scriu cu *s*:

functionarism   protecționism
iredentism

d) cuvintele cari încep cu *răs-* se scriu cu *s*:

rășbat   răscumpăr   răspund
rășboiu   răsgândesc   răstorn
rășboesc   răspândesc

e) cuvintele cari au grupul inițial cu *s* + consonantă se scriu cu *s*:

sbârli   sgaibă   sgândări
sgârcit   sglobiu   sgomot
sguduesc   smeu

Restul exemplelor nu se pot grupa. Se scrie:

iazmă   și cosmografie
bezmetic

brazdă   și nășdrăvan
buzdugan
puzderie
mâzgăli

îndrăzni
gleznă
năpraznic.

În congresul filologilor desbaterile au fost foarte vii. Comisiunea specială însăși s'a împărțit în majoritate și minoritate.

Minoritatea (din care am fost și eu) a susținut că în toate cazurile când *s* este urmat de una sau două consonante să se scrie *s*, rămânând ca uzul să decidă pronunțarea; deci:

desbate	isbândă	rășboiu
desdăună	sdravăn	
descărcă		
desghiocă	rășgândi	sgură
slavă	sloată	
smeură	smeu	
isnaf		
ispravă		
isvor		

Majoritatea comisiunii a admis să se scrie:

a) cu *s* în compusele cu *des*: *desvăță*, *désbate*...

b) cu *z* în cele începătoare cu *is*:

izlaz, izbândă, dar: ispravă

c) cu *z* în toate cuvintele cu *s* urmat de *b*, *d*, *g*:

războiu
zdravăn
zgură

d) cu *s* în toate celelalte cazuri:

casma basm
casnă
(ispravă)
(iscoadă)
isvor

În ședința plenară, după lungi argumentări, prezentându-se și alte soluții intermediare, unii cerând să puie și cuvintele cu *s+v* între cele scrise cu *z*, alții arătând că regula scrierii cu *iz* ar da naștere la grafii ca

izcoadă izpită,

la care se răspundeă că în genere se scrie cum se pronunță, ceea ce ar duce la o posibilă neregulă, s'a decis să se pri-mească propunerea majorității comisiei.

Eu voiu reluă chestiunea, expunând-o în mod amănunțit

Grupul consonantic *s (z) + cons*, se aude în unele cazuri în mod sigur cu *s*, în altele în mod nesigur cu *z* sau cu *s*.

Se aude cu *s* în grupele

sc inițial și medial: scot, cresc,
sf inițial și medial: sfat, resfir
sl inițial: slab, slovă
sp inițial și medial: spor, despart
st inițial și medial: sfol, veste

Se aude cu *s* sau *z*:

sb inițial și medial: sbor (zbor), rășboiu (războiu)
sd inițial și medial: sdravăn (zdravăn), gasdă (gazdă)
sg inițial și medial: sgomot (zgomot), isgonesc (izgonesc)
sl medial: islam (izlam)
sm inițial și medial: smead (zmead), basm (basm)
sn inițial și medial: snoavă (znoavă), casnă (caznă)
sr medial (inițial nu e): desrădăcinat (dezrădăcinat)
sv inițial și medial: svon (zvon), isvor (izvor).

Cuvintele în cari aflăm aceste grupe de sunete vin sau întregi din latinește, slavonește, etc., sau sunt formate prin compunere în limba română însăși.

A. Cuvinte întregi:

1. Din elemente nelatine

a) cu z în limba de origine:

smeu	slav:	zmiî
snoavă	vechii slav:	izû nova
sglobiu	vechii slav:	zlobivû

b) cu s în limba de origine:

sdrelesc	sl:	sûdrêti
smucesc	sl:	smučati
smârc	vsl:	smrûkû
snop	vsl:	snopû
sloata	vsl:	slota

c) fără s sau z în limba de origine:

scrișni	bulg.:	kräkna
sgriptor	grec.:	γρúψ

2. din elemente latine cu s:

cosmic	fr. côsmique
prismă	" prisme
fantasmagorie	" fantasmagorie
sbor	lat. exvolo

B. Formate cu prefixe:

1. din elemente nelatine:

răsboiu	vsl.:	razboj
răsbi	vsl.:	razbiti
răspopi		
răsvrătire		

2. Din elemente latine:

desvăt	= des-văt ca învăț (vitiare)
desvălesc	= des-vălesc ca învălesc (văl < velum)
deslegare	= des-leg (dis-ligare)

De aci urmează că nu ne putem lua după origine, căci grupări în situațiuni identice se obțin și din originale cu s și cu z și chiar fără nici unul din aceste sunete.

S'ar putea să ne luăm după scrierea cirilică?

Dăm aci o serie de exemple din cari se vede că nu există nici atunci uniformitate de scriere și, desigur, nici de pronunțare:

збоарѣ	сбѣръ	бѣзнь	бѣсник
зберат		браздѣ	брасдѣ
збѣрческ		казнѣ	касиикѣ
здравѣи	сдрѣмникѣ	дѣзбрак	дѣсинари
здросѣре	сдрѣнкѣнѣск	дѣзгрѣпѣ	дѣсгрѣпѣ
згѣрчитѣ	сгѣрчитѣ	дѣзхам	дѣсгѣт
згѣрѣ	сгѣрчию	дѣзлег	дѣснод
	сгѣршию	дѣзанипѣск	
	сгѣрпѣсѣр	дѣзметничѣск	дѣсметничѣск
змиѣрѣд	смиѣрнѣ	дѣзмирѣд	
змиѣ	смиѣ	дѣзнѣдѣждѣ	
зминитѣ	сминитѣлѣ	дѣзпарт	
змиѣг	смиѣг	дѣзрѣдѣчнѣнѣз	
змокни	смокини	рѣзѣат	рѣскан
звонѣ	свѣдѣ	рѣзѣкою	
	свѣжитѣ	рѣзѣжизѣт	
	свѣтнѣнѣ	рѣзѣмирицѣ	
		рѣзѣрѣтѣск	
	снопѣ	изѣжнѣдѣ	
	сноѣлѣ	изѣск	
		изѣстѣск	
		изѣскнѣск	
		изѣгонѣск	
		изѣбѣд	
		изѣкор	исѣкор

Se vede că mai constantă e scrierea cu grupul inițial rădes-, și iz-, dar la celelalte nu. De aceea cred că s'ar putea face o simplificare, scriindu-se peste tot cu s.

10. Litere duble

Litere duble. Academia admite (1904) numai în două cazuri:

1) La cuvintele compuse cu *în*, dacă începe cuvântul simplu cu aceeași consonantă:

înnod   înnot   înnoesc   înnăscut

și

înmormântare   înmărmurit   înmulțire;

dar la acestea nu e așa de hotărîită, căci admite să se scrie și

înmormântare   înmărmuri   înmulțire.

Uzul a simplificat într'un sens această regulă, căci aproape nimeni nu scrie cu *mm*, ci cu *nm*:

înmormântare   înmărmurit   înmulțire

care se apropie par'că și de pronunțare; dar a pus câteodată *n* și unde nu trebuie. Astfel vedem scris

înnalt   înnainte

greșit, fiindcă nu există justificarea acestui al doilea *n*. *Inalt* vine din *in alto* adverb devenit adiectiv: *inaltus* alături de *altus*; iar *înainte* vine din: *ante* (> *înte* > *inte*), de unde formele vechi: *ainte* (ab + ante), *mainte* (magis + ante) și *ininte* (in + ante), astfel că forma literară de azi se poate explica din contaminația: *ainte* + *ininte* = *înainte*.

La cele la cari nu există omografie și nu e posibilitate de confuziune, firește, nu e nevoie de nici un semn:

seacă	și secă	răstoarnă și răsturnă
pleacă	„ plecă	toarnă „ turnă
seamnă	„ semănă	chiamă „ chemă
adaogă	„ a dăogă	lucrează „ lucră
desbară	„ desbară	excelează „ excelă
arată	„ arătă	infățișază „ infățișă
vaietă	„ văietă	urmează „ urmă]
smăcină	„ smăcină	

Unii scriitori au căutat să împlinescă această lipsă de precizie în scrierea primei categorii de verbe, propunând ca *ă* final, *dacă e accentuat*, să se scrie cu *â*:

laudă și lăudă   strigă și strigă¹⁾.

De aceea, neștiindu-se bine la ce servește exact accentul, mulți l-au întrebuițat și unde nu trebuie:

dă,   stă,   vreă.

Bunul simț i-a oprit să scrie:

că,   lă,   să,   meă.

Fără cu această situație, ca autor de gramatică pentru școale a trebuit să completez regula Academiei și să spun că ea se aplică numai la cuvintele cari au cel puțin două silabe:

lucră,   vedeă,   începeă,   surădeă

căci la cele monosilabe nu are nici o rațiune.

Luând în considerație propunerea făcută d. S. Pușcariu, credem că Academia e pe cale de a renunța la această regulă, și va fi foarte bine fiindcă nu-i vedem motivarea.

¹⁾ Lucrul ar fi fost posibil, dacă semnul *ă* n'ar fi fost întrebuițat și cu alt sunet în scrierea noastră, dar în sistema ortografică de azi a Academiei este imposibil de aplicat. Nu cred că situația se va schimba nici când se va scrie în genere cu *î*, căci ar rămânea seria de cuvinte *Român*, etc. care s'ar scrie tot cu *ă*. Fără de aceste constatări, aș înclina pentru

înființarea unui semn tipografic special *â*, care ar face să dispară confuziunea.

Ar rămâne atunci ca accentul (și de ce grav și nu ascuțit?) să fie întrebuințat numai când scriitorul vrea să facă o deosebire între două omografe, dar nu omofone

copii	copii	adună	adună
soții	soții	lucra	lucra
modele	modele	îmbună	îmbună
ăcele	ăcele		

Nu cred că-l va întrebuința cineva la cazurile

sări   sări'   zări   zări'

pentru că deosebirea între asemenea cuvinte iese din context.

D. Ovid Densușianu, raportorul comisiei academice pentru ortografie, propune desființarea totală a accentului.

D. Pușcariu admite scrierea „și” pentru cazul când e adverb:

am și venit

măi pentru cazul când pe el cade accentul frazei sau când este cu sensul ardelenesc de *măi mult*:

Bun e vinul, dar apa e măi bună.

Dar moartea ta n'o plăng ci măi fericesc o rază fugită din haos lumesc (Eminescu).

12. Apostroful și trăsura-de-unire. Cuvintele compuse.

În ortografia noastră sunt 2 semne cari au un mare rol: *apostroful și trăsura-de-unire*.

De și în teorie rostul lor e bine fixat, vedem în practică de multe ori întrebuințări greșite în ziare, în cărți de poezii, nuvele, ba chiar în cărți de școală.

Apostroful arată lipsa unui sunet, mai des vocală; în cazuri excepționale arată și lipsa unei consonante:

nu am = n'am

mă duc   mă am dus = m'am dus

omul = omu'

biser'că.

Intorcând privirea spre veacur'le trecute (Alexandrescu).

Este deci greșit să scrii:

spune'i 'i-am 'l-am văzut

ci trebuie:

spune-i i-am l-am.

Trăsura-de-unire este un semn de *unire*, ea nu poate arăta *lipsa* unui sunet.

Intrebuințările ei sunt variate în limba română:

- 1) unește cuvintele asilabe, *totdeauna*, cu altele,
- 2) unește cuvintele atone, *în unele cazuri*, cu altele,
- 3) unește cuvintele compuse.

1. Noi avem în românește câteva cuvinte mici cari nu formează silabă și cari nu se pot pronunța decât unite; ele constau dintr'o consonantă sau dintr'o vocală scurtă. În scris arătam unirea aceasta prin trăsura-de-unire:

l-am văzut	văzutu-l-am	văzându-l
i-am văzut	văzutu-i-am	văzându-i.

2. Avem și cuvinte (pronume mai ales sau verbe auxiliare) compuse din o silabă, dar lipsite de ton (atone); acestea se pronunță tot unite cu altele, dar nu se pune trăsura-de-unire totdeauna. Când sunt înaintea verbului se scrie:

te văd	dar	te-am-văzut
ne ducem		ne-am-dus

adică se pune trăsura-de-unire când urmează un cuvânt începător cu vocală și *e* formează o singură silabă cu vocala aceasta:

te văd	ne ducem	te-am văzut	ne-am dus.
--------	----------	-------------	------------

Când sunt în urma verbului, atunci totdeauna se pune trăsura-de-unire:

te dă	dă-te
o vedem	văzând-o
aș merge	mergere-aș

și așa toate combinațiile ca

ducu-mă	față de	mă duc
facu-ți		îți fac
văzându-l		il văd
zicându-i		îi zic.

Această regulă este, din toată ortografia noastră, cea mai interesantă ca semn de simț gramatical. Noi, prin ea, ținem

seama de *unitatea logică*, pe când vechea noastră ortografie cu cirilice (și chiar primele ortografii cu litere latine) ținea seama de *unitatea tonică*:

Se scria:

sau chiar

neam dus   H'EM AȘCA
H'EM AȘCA

fiindcă în această grupare de sunete avem două silabe, dar trei cuvinte: *ne am dus*; asemenea:

văzândul	pe cari le scriem:	văzându-l
văzândune		văzându-ne
văzândo		văzând-o.

Dintre ortografiile moderne, cea italiană, în multe împrejurări, se conduce de același principiu al unității tonice:

stringendola	a guardarli
carezzandomi	dirigendoci

pe când ortografia franceză procedează ca a noastră:

il est	și:	est-il
on s'est demandé	și:	s'est-on demandé
c'est cela	și:	est-ce cela.

Cred că problema aceasta și-a dobândit soluțiunea definitivă, dar e păcat că nu e bine pricepută și dă naștere la cele mai dese greșeli.

În legătură cu aceasta, o observație particulară: *scrierea verbelor compuse cu negațiune*. Exemple:

a ști	a nu ști	a nu ședea
	a nu vedea	a nu auzi

Ele au la gerundiu formă cu *ne*:

neștiind	neșezând
nevăzând	neauzind

E întrebarea, când se intercalează *mai*, cum se scrie:

ne mai știind   sau   *nemai știind?*

Eu cred că trebuie scris separat, pe baza principiului pomenit că ne ținem de *unitatea logică*.

Fenomenul acesta (tăierea în două a unui cuvânt compus prin intercalarea unui alt cuvânt) a fost observat de gramaticii antici la unii autori și i-au dat numele de *tnesă*. Tradiția gramaticală latină cerea ca, în asemenea cazuri, să se scrie deosebit cele trei elemente.

Ex. la Virgiliu (Eneida, I, vers 410) în loc de *Dea circumfudit* găsim (din cauza cerințelor metrice): *circum Dea fudit*.
E un motiv mai mult ca să scriem și noi:

nefăcând   ne mai făcând.

3. A treia întrebuintare a trăsorii-de-unire este la cuvintele compuse.

Aceasta este iarăși o grea problemă.

Cuvintele compuse sunt de două feluri:

a) cu prefixe:

bun, nebun   bat, străbat   fac, prefac

Aici, nu încapе îndoială, se scriu cele două elemente unite într'un cuvânt.

b) formate cu două sau trei cuvinte având fiecare înțeles

bine facere   ast fel   de o cam dată
Curtea de Argeș
Domneștii din deal

La unele cuvinte putem deosebi dacă compunerea este o *fuziune* sau o *juxtapunere*, fiindcă vedem cum se face flexiunea și atunci putem ști când unim în scris elementele cuvântului compus și când le scriem separat:

binefacere: unei binefaceri
bunăvoință   unei bunăvoințe

dar:

Curtea de Argeș   a Curții de Argeș
Domneștii din deal   proprietarul Domneștilor din deal.

Vom scrie deci *unite într'un cuvânt*:

binefacere   bunăvoință

dar *unite cu liniuță*:

Curtea-de-Argeș
Domneștii-din-deal.

Mai greu este la cuvintele invariabile.

Academia în 1904 pune ca regulă:

Cuvintele compuse se scriu fără a se arăta elementele de compunere.

Exemplele date:

astfel, fiindcă, pentrucă, decât, dela, undeva, totdeauna, astăzi, niciodată, deocamdată, binefacere, bunăpoință, ceva, cineva. câtva, câțiva, câteva, extraordinar, pierdevară.

Această regulă trebuie aplicată, însă, cu mare discernământ, fiindcă, dacă am aplica-o ad-litteram, am ajunge să scriem:

pedepriprejur, cutoateacestea, CurteadeArgeș, dinjos,
pedindărăt, pânatunci, etc.

cum au și făcut unii.

Academia însăși n'a aplicat regula cu toată rigoarea, ci a tipărit în Dicționarul Academiei cuvinte compuse cu liniuță sau despărțite:

adese-ori	pe jos	cu cât	luare aminte
rare-ori	mai mare	pe atunci	cu toate că
de-a dreptul	cu atât	băgare de seamă	cu toate acestea.

Din cele spuse vedem că, în privința acestei chestiuni, există o totală lipsă de acord și între filologi și între scriitori.

Din parte-mi aș încerca să introduc oarecari norme în acest haos în felul următor:

1. Să nu scriem într'un singur tot cuvinte cari, de și au o unitate logică, sunt prea lungi.

Nu: *cutoateacestea*, ci: *cu toate acestea*
de vreme ce . . . de vreme ce.

2. Să unim într'un singur tot cuvinte de acest fel dacă sunt scurte:

fiindcă, pentrucă, precum, totdeauna.

3. Să scriem deasemenea unite cuvinte compuse cari pot exista și cu elementele lor separate în fraze cu alte înțelesuri:

E cineva aici? Cine va veni?

E ceva ascuns? Știi ce va fi.

L-ai văzut cumva? Nu știu cum va face.

Vine numai un om. Acesta nu mai vine.

Om cuminte, oameni cumiși. Unii sunt cu minte, alți fără minte.

N'am fost niciodată acolo. Nu l-am văzut nici o dată, nici de două ori.

A fost odată un moș. O dată mie, de două ori ție.

4. Numerălele compuse să le scriem unite numai pe cele scurte, iar pe cele lungi separate:

unsprezece

douăzeci

dar: *douăzeci și unu*

o mie trei sute douăzeci.

5. Să scriem separate unele prepozițiuni și conjuncțiuni compuse, de și scurte, dar pentru cari simțul gramatical și uneori pronunțarea ne dă indicația că elementele componente au existență separată:

de și, ca și, de abia, de la, pe când, de când, de pe, pe la.

Recunosc că regulile acestea dau loc prea mare păreriilor individuale ale celui care scrie, dar va trebui să tolerăm încă o situațiune nelămurită, să nu formulăm regulile prea stricte pentru a lăsa timp uzului să acționeze pentru a putea apoi să se stabilească normele; sau să alcătuim un glosar al cuvintelor compuse și o comisiune să stabilească, cu titlu *obligator*, felul lor de scriere.

* * *

Până aci a fost vorba de cuvinte compuse cari urmează a fi scrise *unite* sau *separate*. Trecem acum la întrebunțarea *liniutei* (*trăsură-de-unire*).

Cred că semnul acesta ortografic trebuie să fie întrebunțat la cuvintele compuse în cari elementele componente au între ele un raport gramatical și numesc un *anumit obiect* care poate să fie câteodată cu totul deosebit de înțelesul obișnuit al cuvântului principal. *Boul lui Dumnezeu* nu este un *bou* care aparține sau pe care oamenii îl socotesc ca închinat lui Dumnezeu, ci este o *insectă*, deci va trebui scris: *boul-lui-Dumnezeu*. *Pâinea porcului* e o plantă, nu este o *pâine* destinată sau care aparține porcului, deci va trebui scris: *pâinea-porcului*.

1. Cuvintele compuse de felul acesta sunt formate, în primul rând, din substantive cu atribute:

a) subst. și adiectiv:

pisică-sălbatică, pepene-galben, pițigoitul-moșat, apă-tare, burtă-verde, etc.

b) substantiv și substantiv în genitiv:

untul-vacii, pălăria-șarpelui, rodul-pământului, pâinea-porcului, floarea-soarelui (plante), etc.

c) substantiv și substantiv cu prepoziție:

munte-de-pietate, plop-de-munte, pătrunjel-de-câmp, pescăruș-de-mare, peștele-cu-spadă, etc.

d) substantiv urmat de un substantiv în același caz pe baza unei comparațiuni neexprimate sau cu eliminarea unei prepozițiuni:

peștele-fierestrău.

Pentru numele proprii urmate de epitete (substantivale sau adiectivale) mulți aplică liniuța:

Alexandru-cel-Bun, Ștefan-cel-Mare, Petru-cel-Mare, Petru-Rareș;

dar cred că nu este absolut necesar, fiindcă epitetele au, oarecum, rolul unui al doilea nume, ca la numele moderne (Ion Ionescu) și de aceea nu propun ca regulă strictă procederea aceasta, mai ales că în franțuzește, italienește, nemțește nu se întrebunțează liniuța; deci se poate scrie:

Alexandru cel Bun, Petru Cercel, Petru Rareș.

2. Alte cuvinte compuse sunt formate cu verbe și substantive (obiecte sau subiecte). Acelea se scriu cu liniuța:

*papă-lapte, înjugă-urs, pierde-vară, frige-linte, etc.
soare-apune, soare-răsare, etc.*

3. Puține cazuri avem când un articol se unește cu un adiectiv sau participiu:

cel-perit (expresie pop. = sifilis).

4. Tot cu liniuță se scriu expresiunile adverbiale sau de alt fel, când elementele componente nu se întrebunțează separat:

get-beget, harta-partă, etc.

5. Oarecare nehotărîre se vede în scrierea multor neologisme. Vedem că se scrie:

prim-procuror, post-scriptum, ante-mergător, prim-prezident, etc.

dar:

postmeridian, antemeridian, subofițer, subprefect, viceprezident, etc.

Aș preferi o unificare, punându-se totdeauna liniuță, chiar la:

vice-consul, daco-român, a-tot-știutor, drept-credincios.

Poate că uzul va decide în acest sens.

13. Ortografia numelor proprii.

Și aceasta e o problemă asupra căreia nu sunt de acord nici toți filologii, nici toți literații. Ea are multe fețe și multe subdiviziuni, încât merită a fi examinată în mod amănunțit.

I. Numele proprii românești.

1. *Cuvinte toponimice.* Scrierea lor e în legătură cu actele oficiale. Ar trebui ca autoritățile administrative să ia măsurile convenite ca numele unei localități să fie scris totdeauna în același fel: să cerceteze pronunțarea locală, să se adreseze Academiei pentru cercetări speciale, dacă e cazul, sau să facă oricum pentru a ieși din haosul în care suntem azi. Când citește cineva lista comunelor și satelor anexată legii administrative din 1925 și celei din 1929, rămâne uimit de nepotrivirile ce întâlnește. Dacă mai ia și cărțile de geografie și diferitele hărți ale țării sau ale județelor, se găsește tot așa de încurcat, neștiind care e forma greșită și care e cea bună.

Voiu da un exemplu curios.

Când am avut să scriu în Dicționarul meu numele capitalei județului Sălaj, am luat legea cea mai nouă, din 1929, și am găsit scris *Zalău*, am luat publicația Recensământului din 1930 și am găsit tot *Zalău*; în hărți sau cărți de geografie ce am avut la îndemână am găsit *Zalău*, (S. Mehedinți, Gheorghiu și Simionescu, Ghiață și Rotaru, Zaharescu) sau *Zălău*

(S. Mehedinți și G. Vâlsan, Burcă și Murgoci, P. Stroescu, I. Luca). Am fost, deci, îndemnat să scriu numele de care vorbesc: „Zălău sau Zălău“. Mi se atrage atențiunea de către un localnic că forma exactă este *Zălau*. Controlând din nou, găsesem în anexa legii administrative din 1925 această formă și tot așa într'o Geografie, pe care n'o văzusem până atunci (G. Mateescu) tipărită la Cluj.

Sunt de sigur și alte cazuri de același fel; deaceea trebuie fixată bine forma numelor de comune, râuri, lacuri, etc.

2. *Nume de familie*. Sunt două păreri: unii susțin că trebuie să li se aplice ortografia numelor comune, — alții zic că, numele fiind o proprietate individuală, suntem obligați să le păstrăm forma pe care individul i-o dă.

După cei dintâiu, vom scrie: *Cogălniceanu, Crețulescu, Chintescu, Alexandri, Chirișescu*, ș. a.; după ceilalți, *Kogălniceanu, Kretzulescu, Quintescu, Alecsandri, Kiritzescu* (sau *Kirișescu*), etc.

Eu cred că trebuie să respectăm forma pe care omul voește să o dea numelui său.

Aceste grafii curioase de nume proprii se explică mai ales prin trecerea dela scrierea cu cirilice la scrierea cu litere latine. În scrierea cirilică nu se putea scrie decât cu K. Când s'a adoptat alfabetul latin, atunci Kogălniceanu sau Kretzulescu au păstrat *inițiala* cirilică pentru ca numele lor să conserve ceva din vechia înfățișare. Se vede că aceasta a fost voința lor, fiindcă puteau prea bine să întrebuințeze pe C. Dar Kretzulescu avea în numele său o literă pentru care nu exista corespondent în alfabetul latin și în primele timpuri ale întrebuințării alfabetului latin ortografiștii noștri au ezitat între scrierea cu *tz* și scrierea cu *ti* (*tzara* și *tiara*). Ce puteau face membrii acestei familii când și-au scris numele cu litere latine? Erau *obligați* să puie *tz* (fiindcă grafia *ti* eră întrebuințată numai n Transilvania) și deaceea au scris *Kretzulescu*. Mai târziu, când s'a stabilit definitiv că semnul cirilic *ц* îi corespunde latinescul *t*, atunci cei cari întrebuințase pe *tz* puteau să renunțe la el — și unii au și făcut-o — ; dar mă întreb dacă noi cei de azi suntem datori să păstrăm asemenea grafie, când putem stabili că la început nu din *roință* au scris cu *tz*, ci din necesitate, căci atunci nu eră alt semn.

E interesant de notat că felul de notare a sunetului *t* în câteva nume proprii transilvănene a ajuns să schimbe însăși pronunțarea. Noi scriem și citim: *Barifiu*, *Rafiu*, *Barnufiu*, etc., când ar trebui să citim: *Barif*, *Raf*, *Bărnuf*, etc. Greșala vine din pricina că noi, deprinși cu ortografia fonetică, citim toate literele scrise, uitând că, în vremea aceea, *i* era pus după *t* ca să-i dea pronunțarea *t*, iar *u* era un simplu *u* mut (cum se întrebuișă atunci și la cuvinte comune: *omu* sau *omă*).

Asemenea s'a petrecut și cu *Cipariu* (p. *Țipar*), *Ciura* (p. *Țura*), *Circa* (p. *Țircă*), etc.

II. Numele proprii streine.

1. *Numele antice greco-latine*. Scrierea lor prezintă oarecari dificultăți și din pricina ortografiei noastre actuale și din pricină că unele din ele s'au introdus de mai multe ori în limba română: în epoca slavonismului, în a grecismului, a rusismului, a școlii latiniste, în epoca nouă sub influența formelor franceze și germane.

Iată o serie de exemple:

Astina, *Atina*, *Atene*. *Athens*, *Atena* (gr. Ἀθήνας)

Ahilefs, *Ahileu*, *Ahil* (gr. Ἀχιλλεύς)

Clavdie, *Claudie*, *Claudiu* (lat. *Claudius*)

Eraclie, *Iraclie*, *Heraclius* (gr. Ἡρακλῆς, lat. *Heracles*).

Apoi: *Iacov* și *Iacob*, *Clavdie* și *Claudie*, *Claudiu*, *Antonie*, *Antoni* și *Anton*, *Chichero*, *Țișero*, *Cicerone*, *Ciceron*, etc.

Tradiție în privința scrierii acestor nume n'avem, din pricina notată mai înainte; iar această lipsă de tradiție o vedem și la numele introduse la noi ca nume de botez creștine. Se scrie:

Dumitru, *Dimitrie*, *Demetru*, chiar *Dimitre*,

Gheorghe, *George*, *Giorgie*, *Giorz*,

Alexe, *Alexie*.

Pentru acestea vom lăsa pe fiecare să scrie cum a apucat, iar noi vom fi obligați, după socotința unora și a mea, să scriem: *Anghel Demetrescu* și *Traian Demetrescu*, etc.

La exemplele precedente, avem și deosebire de pronunțare; dar, dacă ne mărginim strict la chestia scrierii, ni se prezintă întrebările următoare:

Cum vom reprezenta în ortografia noastră semnele grecești υ (latinește y), ω , φ (lat. ph), α , ϵ , η , θ , $\omicron$?

Cum vom reprezenta vocalele cu spirit aspru și ρ cu același spirit?

Cum vom scrie:

Θερμοπόλαι, Ἀπολλόδωρος, Ἀριστοφάνης, Δαίδαλος,
Ἀριστογείτων, Ἠλέκτρα, Οἰδίπους?
Ἄρπαλος, Ἐκάτη, Ἱέρων, Ὅμηρος, Ρόδος, Ὑγεία, Ὠρεί?

Avem de ales între:

Thermopyle și *Termopile*, *Apollodor* și *Apolodor*, *Aristophan* și *Aristofan*, *Oedip* și *Edip*, *Harpalos* și *Arpalos*. *Hecate* și *Ecate*, *Hieron* și *Ieron*, *Homer* și *Omer*, *Rhodos* și *Rodos*, *Hygea* și *Igea*, *Hore* și *Ore*.

Dedal, *Aristogiton* se scriu de toți în felul acesta.

Mai e o deosebire la scrierea lui χ grecesc: unii îl transcriu cu h , alți cu ch :

Χίμαιρα se scrie *Chimera* sau *Himera*.

Ca să rezolvăm problema, avem în fața noastră ortografia franceză și cea italiană. Prima complică scrierea cuvintelor greco-latine prin întrebuintarea semnelor rare (th , ph , y) și prin h de câte ori e în grecește un spirit aspru (pe motiv că în latinește găsim un h în aceste cazuri) și, desigur, mulți Francezi cari nu cunosc greaca și latina comit dese greșeli. A doua întrebuintează numai semnele curente și este mai simplă. Inclini deci pentru a se introduce și la noi norma ortografiei italiene.

S'ar scrie deci:

<i>Agatocle</i> ,	ital. Agatocle,	fr. Agathocle.
<i>Agatirși</i> ,	„ Agatirsi.	„ Agathyrses.
<i>Babilon</i> ,	„ Babilonia.	„ Babylone.
<i>Bosfor</i> ,	„ Bosforo,	„ Bosphore.
<i>Demostene</i> ,	„ Demostene	„ Demosthènes.
<i>Termopile</i> ,	„ Termopili,	„ Thermopyles.
<i>Aristofan</i> ,	„ Aristofane,	„ Aristophane.
<i>Edip</i> ,	„ Edipo,	„ Cedipe.
<i>Rodos</i> ,	„ Rodi,	„ Rhode.
<i>Febus</i> ,	„ Febo,	„ Phoebus

2. *Numele streine moderne*. Acți problema este mult mai simplă. Putem pune ca regulă generală: *păstrăm ortografia din limba de origine*. Aceasta se aplică la numele din limbile cari se servesc de literele latine.

Vom scrie deci:

Victor Hugo, Versailles, Racine; Shakespeare, Manchester, Liverpool; Milano, Napoli, Arezzo, Manuzio, Manzoni; Schopenhauer, Nietzsche, Schmölln, Schaumburg; Csányi, László, Csiky, Gergely, Czegled, Tokaj; etc.

Avem însă o serie de nume geografice streine cari au dobândit în cursul timpului o formă românească. Pe acelea suntem nevoiți a le păstra:

Viena (nu Wien), Londra (nu London), Anglia sau Englitera, Germania, ș. a.

În scrierea noastră veche cu cirilica, numele streine erau transcrise după pronunțare:

ЖСРДАН, ШККЕНІР, ГЕТЕ, ШНАЕР, ГЪТТ, ШРАКЪСР, etc.

Obiceiul s'a mai păstrat și după introducerea literelor latine, dar, cu încetul a dispărut. Se scria:

Boalo, Volter, etc.

Mai nesiguri suntem la transcrierea numelor proprii din limbile cari au alte alfabetele (rusește, sârbește, grecește, bulgărește, etc.).

După părerea mea, e bine să le scriem cu posibilitățile noastre ortografice, iar nu prin imitarea grafiei franceze sau germane. Francezii și Germanii n'au semne pentru sunetele c (e, i) sau ș; deaceia scriu:

Shanghai sau Schanghai, Schantung (fr. Chan-toung), Schumla (fr. Choumla), Tschecho-Slovakei (fr. Tchecoslovaque), Tschchow, Tschaikovski, etc.

Noi vom scrie:

Șanghai, Șantung, Șumla; Ceho-Slovația, (sau Cehoslovachia), Cehov, Ciaicovski,

mai ales că și Italienii procedează la fel, scriind cu ortografia lor:

Sciras (Șiras), Scianghai (Șanghai), Sciantung (Șantung), Cecoslovachia, etc.

Ba ei scriu tot așa chiar numele provinciei franceze:

Ciampagne,

ceeace noi nu facem, ci scriem:

Champagne,

dar vinul, fiindcă numele i-a devenit substantiv comun, îl scriem cu ortografia noastră:

șampanie.

14. CONCLUZIUNE

Concluziunea firească a unor cercetări asupra ortografiei ar fi arătarea pe scurt a regulilor ce se recomandă. Deoarece, însă, chestiunea este acum în discuția Academiei Române și cum părerile sunt împărțite pentru multe din puncte, nu ar fi de folos acum aci o asemenea formulare. Deciziunile se vor lua fie pe cale de transacțiune fie prin votul unei majorități: altă procedare nu este cu putință, afară numai dacă... Nu voi să discut propunerea unora de a se face un fel de plebiscit. Nu zic că ar fi imposibil sau absurd, dar nu știu dacă ar fi practic.

Gh. Adamescu

CUPRINSUL

Introducere	3
1. Vocala plenisonic și semisonic	6
2. Scrierea sunetelor <i>ă</i> și <i>î</i>	9
3. Scrierea sunetului <i>a</i>	11
4. Scrierea sunetului <i>e</i> . <i>E</i> medial. <i>E</i> inițial	14
Chestiunea neologismelor. <i>E</i> precedat de <i>ch</i> , <i>gh</i>	20
Sufixul <i>can</i> . Sufixul <i>cală</i> . Diftongul <i>ea</i> în forme verbale. Imperfectul conjugării a IV.	22
Finala <i>e</i> sau <i>ă</i>	24
5. Scrierea vocalei <i>i</i>	25
6. Scrierea vocalei <i>u</i>	30
7. Consonantele în genere. Cele fără dificultate: <i>b</i> , <i>d</i> , <i>l</i> , <i>m</i> , <i>n</i> , <i>p</i> , <i>r</i> , <i>t</i> , <i>v</i> . Sunetul <i>f</i>	30
8. Scrierea consonantei <i>h</i> . <i>H</i> semn grafic	31
9. Scrierea sunetelor <i>s</i> și <i>z</i>	35
10. Litere duble	44
11. Accentul	45
12. Apostroful și trăsura-de-unire. Cuvintele compuse	48
13. Ortografia numelor proprii	55
14. Concluziune	60

